

לימודי מקצועות הרוח בבית הספר בצרפת, סינגפור, איטליה ומדינת ניו יורק סקירת מדיניות

גלעד ברנדס
אוניברסיטת תל אביב

מוגש ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך

25.3.2021

משרד החינוך
תוכן עניינים

1	מבוא
3	לימודי הרוח בצרפת
9	לימודי הרוח בסינגפור
17	לימודי הרוח במדינת ניו יורק, ארה"ב
24	לימודי הרוח באיטליה
32	דיון
35	מקורות

לא קיימת הגדרה אחת מוסכמת ל"מדעי הרוח" (Humanities), אך הגדרות שונות שהוצעו מתארות אותם כדיסציפלינות שעסוקות בחקר היבטים שונים של החוויה האנושית והתרבות האנושית (Reiter, 2017). בהקשר של לימודים גבוהים, הדיסציפלינות המרכזיות שמשייכות בדרך כלל למדעי הרוח הן ספרות, בלשנות, פילוסופיה והיסטוריה (Britannica, 2020). ככלל, נהוג לראות את מדעי הרוח כמובחנים בצורה הברורה ביותר ממדעי הטבע, שעוסקים בחקר תופעות טבעיות שמקורן איננו בפעילות אנושית. לעומת זאת, הגבולות בין מדעי הרוח לבין מדעי החברה מצד אחד ולאמנויות מצד שני עמומים בהרבה.

עמימות דומה קיימת גם בהקשר של הוראת מדעי הרוח בבית הספר. למעשה, בסקירה של תוכניות הלימודים הלאומיות של שבע מדינות שונות – בריטניה¹ אוסטרליה², ניו זילנד³, הודו⁴, דרום אפריקה⁵, אונטריו, קנדה⁶ וקליפורניה, ארה"ב⁷ – נמצא שהמושג "מדעי הרוח" מוזכר במפורש כתחום לימודים בתוכנית הלימודים הלאומית של אוסטרליה בלבד. בכל המדינות לעיל, מקצועות לימוד שנתפסים בדרך כלל כשייכים למדעי הרוח משולבים בתוכנית הלימודים באופן הבא: ראשית, לימודי ספרות משויכים לתחום "שפה" שכולל גם את לימודי שפת האם ואוריינות. שנית, במרבית המדינות מוגדר תחום לימודים הנקרא Social Studies, כלומר, לימודי חברה או מדעי החברה, שכולל את המקצועות היסטוריה, גיאוגרפיה, אזרחות ולעיתים גם כלכלה. בנוסף, בכמה מהמדינות קיים תחום לימודים שנופל בצורה כזו או אחרת תחת ההגדרה של "חינוך לערכים" וכולל היבטים שניתן לראותם כקשורים למדעי הרוח. דוגמה אחת לכך היא המקצוע "דת ומוסר" שנלמד בבריטניה, ואכן נחשב כחלק מלימודי הרוח ביחד עם המקצועות היסטוריה וגיאוגרפיה (Catling, 2017). לבסוף, לימודי אמנות מתמקדים לרוב בפרקטיקות אמנותיות ולכן מובחנים בצורה ברורה למדי ממדעי הרוח. עם זאת, זיקה חזקה יותר למדעי הרוח מתעוררת כאשר ישנה התייחסות ללימודים עיוניים הקשורים לחשיבה על אמנות כחלק מהבנה רחבה יותר של תרבות.

¹ מקור: <https://www.gov.uk/government/collections/national-curriculum>

² מקור: <https://www.australiancurriculum.edu.au>

³ מקור: <https://nzcurriculum.tki.org.nz/The-New-Zealand-Curriculum>

⁴ מקור: [https://en.wikipedia.org/wiki/National_Curriculum_Framework_\(NCF_2005\)](https://en.wikipedia.org/wiki/National_Curriculum_Framework_(NCF_2005))

⁵ מקור: https://www.gov.za/documents/revised-national-curriculum-statement-grades-r-9-schools?gclid=CjwKCAjwxuuCBhATEiwAIIIz0emp07z45jo-0LXVV6QN9D1DcvgFHTMeMJj-7rH18v4NpG-knMaYxoCXMIQAvD_BwE#

⁶ מקור: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/teachers/curriculum.html>

⁷ מקור: <https://www.cde.ca.gov/ci/cr/cf/allfwks.asp>

קיימת הסכמה רחבה בנוגע לחשיבותם של לימודי הרוח בבית הספר. ראשית, לימודי הרוח מעניקים לתלמידים בסיס ידע שהם זקוקים לו על מנת להיות מסוגלים לגבש הבנה של העולם שבו הם חיים וכיצד הם משתייכים אליו (Eaude, 2017), לתפוס את הכוחות שעיצבו וממשיכים לעצב את האנושות (Nuffield Review, 2008) ולהבין מה זה אומר להיות אדם (Barnes & Scoffham, 2017). כתוצאה מכך, לימודי מדעי הרוח נתפסים גם כתורמים לגיבוש של אופי, ערכים ודרכי התנהלות רצויים, החל מסובלנות כלפי אחרים, דרך אזרחות פעילה ואחראית וסולידריות חברתית וכלה באחריות סביבתית. כמו כן, ישנן מיומנויות מסוימות שהתפתחותן מקושרת במיוחד ללימודי מדעי הרוח, ובראשם הבעה ובעל פה ובכתב, חשיבה גמישה, ביקורתית ויצירתית, יכולת להתמודד עם סוגיות מורכבות ורבות פנים, ויכולת לעבד, להעריך ולנפות כמויות גדולות של מידע (Dalton, 2016; Eaude et al., 2017; Reiter, 2017).

אולם, למרות כל האמור לעיל, ישנה הכרה בכך שמעמדם של מקצועות הרוח בתוכנית הלימודים הולך ונשחק, ונראה שהדבר בא לידי ביטוי גם בהפחתה בזמן ההוראה המוקדש להם (Barnes & Scoffham, 2019; Dalton, 2016; Eaude & Catling, 2017). בדוח השנתי שמפרסם ה-OECD תחת הכותרת Education at a glance מדווח נכון לשנת 2018⁸ שזמן ההוראה המוקדש למתמטיקה ומדעים במדינות האיחוד האירופי מהווה בממוצע כרבע מסך כל זמן ההוראה, בחינוך היסודי והעל-יסודי כאחד. זאת לעומת 6% בלבד מזמן ההוראה בחינוך היסודי ו-10% מזמן ההוראה בחינוך העל-יסודי המוקדש ללימודי מדעי החברה (לא קיימת התייחסות ללימודי מדעי הרוח). בנוסף לכך מדווח שלימודי "קריאה, כתיבה וספרות" תופסים בממוצע 25% מזמן ההוראה בחינוך היסודי ו-14% מזמן הלימודים בחינוך העל-יסודי, אך לא מצוין מה הנפח הספציפי של לימודי ספרות או לשון לעומת הזמן המוקדש לפיתוח מיומנויות יסוד של קריאה וכתיבה. Barnes & Scoffham (2017), טוענים שזמן ההוראה המוקדש למדעי הרוח בחינוך היסודי באנגליה נמצא במגמת צמצום החל משנת 1999 ואילך. הם מציינים כי לפי הנתונים הקיימים כיום נראה שבתי ספר יסודיים מקדישים כשעה אחת בשבוע לכל אחד מהמקצועות שנחשבים כשייכים למדעי הרוח-היסטוריה, גיאוגרפיה ודת ומוסר. הגורמים העיקריים שלהם מיוחסת הירידה במעמדם של מדעי הרוח בתוכנית הלימודים הם הדגש הרב שמושם כיום על לימודי STEM (מדעים, טכנולוגיה, הנדסה ומתמטיקה), התמקדות בפיתוח מיומנויות היסוד של קריאה ומתמטיקה, שתופסים מקום מרכזי במבדקי הערכה

⁸ בדוחות ל-2019 ו-2020 לא קיימת התייחסות ספציפית למדעי הרוח או מדעי החברה

לאומיים ובינלאומיים וכן חשיבה על מטרות החינוך במונחים כלכליים-תעסוקתיים שמובילה להתמקדות בידע ומיומנויות בעלי פוטנציאל להיתרגם בצורה ישירה ליתרון קונקרטי בשוק העבודה (Dalton, 2016; Reiter, 2017).

הסקירה הנוכחית מתמקדת בכמה מקרי בוחן של מדינות שבהן ישנה התייחסות ייחודית למקצועות הרוח, שמקצועות הרוח זוכים בהם ליוקרה או כאלה שמפעילות תוכניות מיוחדות לעידוד הלימודים במקצועות אלה. מטרת הסקירה איננה לסקור באופן מקיף את לימודי הרוח ברחבי העולם. ארבע המדינות שבהן מתמקדת הסקירה הם צרפת, סינגפור, מדינת ניו יורק בארה"ב ואיטליה.

לימודי הרוח בצרפת

פרטים כלליים⁹

מערכת החינוך הציבורית בצרפת מנוהלת על-ידי משרד החינוך הלאומי, שאמון גם על כתיבת תוכניות הלימודים. החינוך הציבורי ניתן בחינם, וכולל שלושה שלבים: בית הספר היסודי בגילאים 6-11, חטיבת הביניים (*college*) בגילאים 12-15, והתיכון (*lycée*) בגילאים 16-18. חל חינוך חובה בין הגילאים 6-16. בסיום הלימודים בחטיבת הביניים, התלמידים נבחנים בסדרה של בחינות לאומיות (ר' פירוט בהמשך). התלמידים שנכשלים בבחינות מקבלים "תעודת הכשרה כללית" (*Certificat de Formation Générale*) וברובם מסיימים את לימודיהם בשלב זה. התלמידים שעוברים את הבחינה מקבלים "תעודת הסמכה לאומית" (*Diplôme National du Brevet*), וברובם ממשיכים ללימודים תיכוניים. במהלך השנתיים האחרונות בתיכון נערכות בחינות הבגרות, ה-*baccalauréat*, שעל בסיס ההצלחה בהן נעשית הקבלה ללימודים אקדמיים. ביחס ללימודי הרוח, המאפיינים הייחודיים של תוכנית הלימודים בצרפת כוללים דגש על לימודי תולדות האמנות בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים, כולל הצגת פרויקט בתחום זה כחלק מבחינות היציאה מחטיבת הביניים, וכן לימודי חובה בפילוסופיה בכיתה י"ב, המובילים לבחינת הבגרות בפילוסופיה. טבלה 1 מציגה את מקצועות הרוח הנלמדים בשלבי החינוך השונים. מידע מפורט לגבי כל מקצוע מופיע בהמשך.

⁹ מקור: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/france_en

לימודי הרוח בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים

הלימודים בבית הספר היסודי ובחט"ב מאורגנים בשלושה "מחזורים" (cycles): מחזור 2, "מחזור הלמידה הבסיסי", בכיתות א'-ג', מחזור 3, "מחזור הקונסולידציה", בכיתות ד'-ו' ומחזור 4, "המחזור המתקדם", בכיתות ז'-ט' (ר' תרשים 1). במחזור 2 נלמדים שמונה מקצועות¹⁰: צרפתית, שפה נוספת, אמנות, מוזיקה, חינוך גופני, מתמטיקה, מוסר ואזרחות, ו"חקר העולם" (Questionner le monde). במחזור¹¹ 3, המקצוע חקר העולם מתפצל למקצועות מדעים וטכנולוגיה מצד אחד, והיסטוריה וגיאוגרפיה מצד שני. כמו כן, מתווספים לימודי תולדות האמנות (כתחום חוצה-קוריקולום, ר' בהמשך). במחזור¹² 4 נלמדות שתי שפות מלבד צרפתית, ומתחילים לימודי פיזיקה-כימיה ומדעי החיים וכדור הארץ. המקצועות הרלוונטיים בהקשר ללימודי מדעי הרוח הם צרפתית, מוסר ואזרחות, היסטוריה וגיאוגרפיה ותולדות האמנות.

טבלה 1: מקצועות הרוח בשלבי החינוך השונים בתוכנית הלימודים של צרפת.

תיכון			חט"ב			יסודי					שלב	
			4			3			2		מחזור	
י"ב	י"א	י'	ט'	ח'	ז'	ו'	ה'	ד'	ג'	ב'	א'	כיתה
פילוסופיה		צרפתית										מקצועות הרוח
היסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות			מוסר ואזרחות									
			היסטוריה וגיאוגרפיה			חקר העולם						
			תולדות האמנות									
		מדעי החברה										

לימודי צרפתית^{10,11,12} מתמקדים בפיתוח מיומנויות היסוד של קריאה, כתיבה, הבעה בע"פ והבנת הנקרא, לצד לימודי לשון, שכוללים רכישת ידע מפורש על חלקי הדיבר, מבנים תחביריים, מורפולוגיה וכדומה. בנוסף, החל מכיתה ד' מושם דגש רב יותר על לימודי ספרות. אלה כוללים קריאה של טקסטים ספרותיים מסוגות שונות, המייצגים מגוון תקופות ותרבויות. ההעמקה בטקסטים ספרותיים מהווה פתח לחשיבה על

¹⁰ מקור: https://cache.media.education.gouv.fr/file/31/88/5/ensel714_annexe1_1312885.pdf

¹¹ מקור: https://cache.media.education.gouv.fr/file/31/88/7/ensel714_annexe2_1312887.pdf

¹² מקור: https://cache.media.eduscol.education.fr/file/A-/Scolarité_obligatoire/37/7/Programme2020_cycle_4_comparatif_1313377.pdf

אופי האדם, מערכות יחסים בין אנשים וערכים חברתיים-תרבותיים, כמו גם לחשיבה על מאפייני הספרות על גווניה השונים כמדיום של ביטוי אמנותי.

מוסר ואזרחות^{10,11,12} הוא מקצוע שכורך יחד ידע, מיומנויות וערכים. מבחינת ידע, ישנו דגש על הכרת הערכים המרכזיים של הרפובליקה הצרפתית, של האיחוד האירופי ושל חברות דמוקרטיות והבנתם. התלמידים נדרשים להבין ולהסביר מושגים מרכזיים כגון חירות אישית, שוויון בפני החוק, אחווה וחילוניות, ולהבין תהליכים כגון תהליך החקיקה בצרפת ותהליך הבחירות. בנוסף, הם נדרשים לזהות את הסמלים המרכזיים של צרפת ושל האיחוד האירופי ולהכיר את מוסדות המדינה והאיחוד. טקסטים מרכזיים, כגון הצהרת זכויות האדם והאזרח ואמנת זכויות הילד, נלמדים גם הם בכיתה. ידע זה מהווה את הבסיס לפיתוח ערכים ודרכי התנהגות מוסריות, בדגש על כבוד לאחר, סובלנות וקבלת השונה, ערבות הדדית, אחריות אישית וציות לחוקי בית הספר והמדינה. כמו כן, הלימודים בתחום זה קשורים באופן ישיר לפיתוח מיומנויות מסוימות, שנרכשות דרך השתתפות פעילה של התלמידים בדיונים סביב סוגיות מוסריות ואזרחיות: הבעה רגשית, יכולת טיעון ושכנוע, הקשבה, חשיבה גמישה וביקורתית וויסות התנהגותי ורגשי.

נושאים **היסטוריה וגיאוגרפיה** נלמדים בכיתות א'-ג' במסגרת המקצוע "חקר העולם", לצד נושאים הקשורים למדעי החיים וטכנולוגיה¹⁰. החל מכיתה ד' היסטוריה וגיאוגרפיה נלמדים כמקצוע נפרד^{11,12}. ביחס להיסטוריה, תלמידים נדרשים להכיר ולדעת להשתמש במונחי זמן ומושגים היסטוריים מרכזיים, לזהות תקופות מרכזיות בהיסטוריה של העולם ושל צרפת ולהכיר את מאפייני החיים בתקופות אלה, להכיר אירועים היסטוריים חשובים ודמויות מרכזיות, לקרוא ולחלץ מידע היסטורי ממקורות מידע שונים ולהבין תהליכים היסטוריים. הלימודים מתמקדים בעיקר בהיסטוריה של אירופה וצרפת, תוך התייחסות לתקופות היסטוריות מסוימות, כגון העת העתיקה, ימי הביניים, תקופת המהפכה והאימפריה, תקופת הרפובליקה, המהפכה התעשייתית ומלחמות העולם במאה ה-20. ביחס לגיאוגרפיה, התלמידים נדרשים להכיר ולדעת להשתמש במושגי מרחב ותנועה, להשתמש במפות, לזהות נקודות ציון מרכזיות על המפה, ולהכיר את המאפיינים של סביבות גיאוגרפיות שונות כמו החוף, ההרים, המדבר, העיר והכפר. כמו כן, הלימודים מתייחסים להיבטים שונים של החיים בצרפת ובעולם, כולל היבטים של מגורים, עבודה, פנאי, תחבורה, אנרגיה ומים, וכן לסוגיות של אקולוגיה וקיימות.

תולדות האמנות^{11,12} הוא מקצוע שמצטרף לתוכנית הלימודים החל מכיתה ד'. הוא אינו נלמד בפני עצמו בשיעורים ייעודיים, אלא באופן חוצה-קוריקולום, כחלק מכמה מקצועות לימוד: צרפתית ושפות נוספות (ספרות), אמנות, מוזיקה והיסטוריה וגיאוגרפיה. במסגרת מקצוע זה, התלמידים נחשפים ליצירות אמנות

ממגוון מדיומים (כולל ספרות, אמנות פלסטית, מחול, תיאטרון, מוזיקה, קולנוע ועוד) וממגוון סגנונות, תרבויות ותקופות ולומדים על מאפייניהן ועל ההקשרים ההיסטוריים והתרבותיים שבהם הן נוצרו ועל זרמים שונים באמנות. תלמידים נדרשים להכיר את המאפיינים הייחודיים של צורות אמנות שונות, לזהות יצירות וסגנונות אמנות חשובים, לנתח את המאפיינים הטכניים-צורניים של יצירת אמנות ולפרש את המשמעויות והתפקידים שלהם, לקשר את המאפיינים של יצירה להקשר ההיסטורי והתרבותי שבו היא נוצרה וכן להביע דעה מנומקת לגבי יצירת אמנות. החל מכיתה ז' תוכנית הלימודים כוללת התייחסות ללמידה על תקופות/תמות מסוימות בתולדות האמנות, כגון אמנות בעת העתיקה, הרנסנס, אמנות האוונגרד בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 ו"אמנות בעידן הצרכנות" מהמחצית השנייה של המאה העשרים ועד ימינו.

בחינות היציאה מחטיבת הביניים¹³

בסיום כיתה ט' מתבצעת הערכה מסכמת שכוללת ארבע בחינות בכתב ובחינה בעל פה, ומשכללת גם את הישגי התלמידים לאורך שנותיהם בחטיבת הביניים. הבחינה בכתב בצרפתית אורכת שלוש שעות ומשקלה 25% מהציון הסופי. בבחינה זו התלמידים נדרשים לקרוא טקסט ספרותי ולהתייחס אליו בכתב, ונמדדים בהיבטים של לשון, התנסחות, הבנה ופרשנות. הבחינה במתמטיקה אורכת שתיים ומשקלה גם כן 25%. הבחינה במדעים אורכת שעה אחת ומשקלה 12.5% מהציון הסופי. הבחינה בהיסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות גם היא אורכת שעה אחת ומשקלה 12.5%. בבחינה זו התלמידים נדרשים לנתח מפות ומסמכים כתובים תוך שימוש מושכל במושגים שנלמדו במקצועות אלה. הבחינה בע"פ מעניינת במיוחד בהקשר של הסקירה הנוכחית, משום שהיא מתבססת על פרויקט שאתו ביצע התלמיד במסגרת לימודי תולדות האמנות. הבחינה כוללת 5 דק' בהן התלמיד מציג את הפרויקט ולאחריהן ראיון בן 10 דק'. לחילופין, נערכת בחינה קבוצתית (עד שלושה תלמידים) שכוללת את הצגת הפרויקט במשך 10 דק' וראיון בן 15 דק'. במסגרת הבחינה התלמיד יכול לבחור להציג תוצר מוחשי כגון יצירה פלסטית, סרט, הקלטה וכדומה, או לחילופין לבחור להציג נושא שהתעמק בו. הציון בבחינה בע"פ מהווה 25% מהציון הסופי.

¹³ מקורות: <https://www.education.gouv.fr/le-diplome-national-du-brevet-10613>

<https://eduscol.education.fr/716/les-epreuves-du-dnb>

https://www.rochambeau.org/uploaded/PORTALS/RESSOURCES_PEDAGOGIQUES/DIPLOMENATIONALDUBRE VET-ENG.Version.pdf

בצרפת קיימים שלושה סוגי תיכונים: תיכון מקצועי, שבו ניתנת הכשרה לקראת השתלבות במקצועות כמו בישול, נהיגה, קצבות וכדומה; תיכון טכני, שבו נלמדים מקצועות מדעיים וטכנולוגיים במסלולים כמו חקלאות ומדעי הסביבה, מדעי המזון ומדעי הבריאות והרווחה; ותיכון כללי. עד לאחרונה, התלמידים בתיכונים הכלליים נדרשו לבחור באחד משלושה מסלולי לימודים: מדעים, כלכלה ומדעי החברה או ספרות (כאשר הלימודים במסלול ספרות מתמקדים בלימודי שפות ואומנויות). אולם, החל משנת הלימודים 2019 נערך שינוי במבנה הלימודים, ושלושת מסלולי הלימוד לעיל בוטלו. כעת, ישנם מקצועות חובה שאותם לומדים כל התלמידים, ואליהם מצטרפים מקצועות בחירה. בכיתה י"א כל תלמיד לומד שלושה מקצועות בחירה, ובכיתה י"ב הוא ממשיך את הלימודים בשניים מתוך שלושת המקצועות.

בכיתה י' ישנם עשרה מקצועות חובה: צרפתית (4 שעות שבועיות), מתמטיקה (4 ש"ש), היסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות (3.5 ש"ש), שפה נוספת א' ושפה נוספת ב' (5.5 ש"ש סה"כ), פיזיקה-כימיה (3 ש"ש), מדעי החיים וכדור הארץ (1.5 ש"ש), כלכלה ומדעי החברה (1.5 ש"ש), חינוך גופני (2 ש"ש) ומדעים דיגיטליים (1 ש"ש).

בכיתה י"א ישנם שישה מקצועות חובה: צרפתית (4 ש"ש), היסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות (3.5 ש"ש), שפה נוספת א' ושפה נוספת ב' (4.5 ש"ש סה"כ), חינוך גופני (2 ש"ש), ומדעים (2 ש"ש). בכיתה י"ב לימודי החובה נמשכים באותה מתכונת, מלבד העובדה שלימודי צרפתית מוחלפים במקצוע החובה פילוסופיה, שנלמד בנפח 4 ש"ש. שימו לב כי מתמטיקה אינה מהווה מקצוע חובה בכיתות י"א-י"ב בתיכונים הכלליים. בתיכונים הטכניים נלמדים אותם מקצועות חובה בנפחים מעט שונים, בנוסף ללימודי חובה במתמטיקה.

כאמור, בכיתה י"א נלמדים בנוסף לששת מקצועות החובה גם שלושה מקצועות בחירה, בנפח של 4 ש"ש כל אחד. בכיתה י"ב נשמרים שניים מתוך שלושת מקצועות הבחירה, בנפח של 6 ש"ש כל אחד. בסך הכל מוצעים 12 מקצועות בחירה, שהרלוונטיים מתוכם בהקשר הנוכחי הם: (1) היסטוריה, גיאוגרפיה, גיאופוליטיקה ומדעי המדינה; (2) כלכלה ומדעי החברה; (3) תולדות האמנות/ אמנות; (4) ספרות ושפות זרות; (5) שפות ותרבויות עתיקות; (6) מדעי הרוח, ספרות ופילוסופיה. יתר המקצועות הם: (7) ביולוגיה-

¹⁴ מקורות: <https://www.letudiant.fr/lycee/exclusif-reforme-du-lycee-les-horaires-prevus-pour-chaque-matiere.html>

https://cache.media.education.gouv.fr/file/29/36/5/ensel611_annexeV3_986365.pdf

אקולוגיה; (8) מדעי המחשב; (9) פיזיקה-כימיה; (10) מדעי החיים וכדור הארץ; (11) מדעי ההנדסה; (12) מתמטיקה.

לימודי פילוסופיה¹⁵ הם הייחודיים ביותר לתוכנית הלימודים של צרפת, ולכן יש מקום להרחיב במידע לגביהם. לימודי פילוסופיה כמקצוע חובה נועדו להעניק לתלמידים ידע בסיסי בפילוסופיה, שמהווה את הבסיס לפיתוח חשיבה ביקורתית ושיפוטית ומאפשר נקודת מבט חדשה על שאלות יסוד של התרבות והחוויה האנושית. כמו כן, לימודי פילוסופיה תורמים במיוחד לפיתוח מיומנויות של טיעון והבעה, קריאה ופרשנות של טקסטים כתובים וניתוח של בעיות מורכבות. הלימודים מאורגנים בארבעה סמסטרים, שכל אחד מהם מתמקד בנושא מרכזי, הנבחן בזיקה מיוחדת לתקופה היסטורית מסוימת: (1) המילה- כוחה ושימושה, בזיקה לעת העתיקה ולתקופה הקלאסית; (2) דרכים שונות לייצג את העולם ולהבין חברות אנושיות, בזיקה לרנסנס ועידן הנאורות; (3) הקשר של אדם לעצמו ושאלת ה"אני", בזיקה לתקופה הרומנטית והמאה ה-20; (4) האנושות- טבעה, ההיסטוריה שלה והעתיד שלה, בזיקה למאות ה-20 וה-21. ניתן עידוד למורים ללוות את העיסוק בנושאים אלה בקריאה בטקסטים מגוונים, כולל כתביהם של פילוסופים כגון אפלטון, דקארט, קאנט, רוסו, וולטייר, לצד יצירות מסוגים אחרים כגון האיליאדה והאודיסאה, מחזות שייקספיריים ומוצא המינים של דארווין.

בחינות הבגרות

בחינות הבגרות¹⁶, ה- *baccalauréat*, עברו גם הן רפורמה נרחבת ב-2019. ראשית, 40% מהציון הסופי בבגרות מתבסס כיום על הערכה מתמשכת, כלומר על הישגי התלמיד בבחינות ובמטלות במקצועות השונים לאורך שנת י"ב. כמו כן, מספר הבחינות צומצם והוא עומד כיום על שש בחינות (לעומת פי שניים עד פי שלושה מכך לפני הרפורמה). בסוף כיתה י"א מתקיימות שתי בחינות בצרפתית, בחינה בכתב ובחינה בע"פ, שהציון בשתייהן יחד מהווה 10% מהציון הסופי בבגרות. במהלך שנת י"ב מתקיימות ארבע הבחינות הנותרות: באמצע השנה נערכות בחינות בשני מקצועות הבחירה של התלמיד (32% מהציון בסה"כ) ובסוף השנה נערכות הבחינה בפילוסופיה (8%) ובחינה בע"פ (10%).

¹⁵ מקור:

https://cache.media.education.gouv.fr/file/SPE8_MENJ_25_7_2019/15/9/spe238_annexe1_1159159.pdf

¹⁶ מקורות: <http://quandjepasselebac.education.fr/elevs-de-terminale-tout-savoir-sur-le-bac-en-2021>

<https://eduscol.education.fr/750/baccalaureat-general>

הבחינה בעל פה (*Grand Ora*)¹⁷, שאורכה 20 דק', נערכת מול פאנל של שניים-שלושה בוחנים מצוות בית הספר שאינם מורים ישירים של התלמיד. התלמיד מתכונן לבחינה הזו במהלך שנת הלימודים בליווי של מורה. ההכנה כוללת ניסוח ועיבוד של שתי שאלות, שעל אחת מהן התלמיד יתבקש לענות במהלך הבחינה עצמה. כל אחת מהשאלות נוגעת לתכני הלימוד באחד ממקצועות הבחירה של התלמיד. בתחילת הבחינה התלמיד מגיש לצוות הבוחנים את השאלות בכתב, והבוחנים בוחרים אחת מהן. על התלמיד להציג את השאלה, להסביר מדוע בחר בה, ולהציג את התשובה שלו לשאלה. שלב זה אורך 5 דק'. לאחר מכן נערכת שיחה של 10 דק' שבמהלכה הבוחנים שואלים שאלות נוספות סביב הסוגייה שתלמיד העלה. בחמש הדקות האחרונות של הבחינה התלמיד נדרש לתאר את תהליך הלמידה שעבר בתיכון ולספר על תוכניותיו לעתיד מבחינה מקצועית ואקדמית וכיצד הוא מתכנן להוציאן לפועל.

בחינת הבגרות בפילוסופיה¹⁸ היא בחינת חובה עבור כל התלמידים בתיכונים הכלליים והטכניים. לבחינה שני סעיפים. בסעיף הראשון מוצגות שתי שאלות, ועל התלמידים לבחור אחת מהן ולכתוב חיבור בתגובה אליה. מדובר בשאלות קצרות וכלליות שמתקשרות לנושאים שנלמדו בפילוסופיה במהלך השנה, לדוגמה: "האם אמונה בהכרח מנוגדת להיגיון?"; "האם יצירת אמנות מוכרחה להיות מהנה?"; "האם התפתחויות טכנולוגיות מאיימות על החירות שלנו?"; "האם יש שאלות שהמדע לא יכול לענות עליהן?". בסעיף השני של הבחינה ניתן טקסט פילוסופי שמתקשר לנושאי הלימוד בתוכנית. על התלמידים לקרוא את הטקסט ולהסביר אותו תוך התייחסות לבעיה שהוא מתמודד איתה והתשובה שהוא מציע. לדוגמה, בבחינות קודמות ניתנו טקסטים מתוך "מאמר תיאולוגי מדיני" של שפינוזה ומתוך "אמיל" של רוסו.

בחינת הבגרות בפילוסופיה נחשבת לקשה והמאיימת ביותר מבין בחינות הבגרות, ומעבר לכך, נתפסת כמוסד בעל חשיבות לאומית וזוכה לעיסוק ציבורי ותקשורתי¹⁹. לדוגמה, לקראת מועד הבחינה נערכים ראיונות עם ידוענים על החוויות שלהם מהבגרות בפילוסופיה. ביום הבחינה עצמו מתפרסמות השאלות, ואינטלקטואלים נשאלים כיצד הם היו עונים עליהן. ב-2014 עובדי רכבת בצרפת איימו לפתוח בשביתה ביום הבחינה בפילוסופיה במטרה מוצהרת לגרום לאימפקט ציבורי בשל הפגיעה בבחינה.

¹⁷ מקורות: <https://www.education.gouv.fr/bo/20/Special2/MENE2002780N.htm>

<http://quandjepasselebac.education.fr/faq-grand-oral/#preparation>

¹⁸ מקור: <https://www.education.gouv.fr/bo/20/Special2/MENE2001789N.htm>

¹⁹ מקורות: <https://www.france24.com/en/20180618-french-students-kick-off-baccalaureate-with-philosophy-exam>

<https://www.jehsmith.com/1/the-bac-phil.html>

פרטים כלליים²⁰

הלימודים בבית הספר בסינגפור נחלקים לשלושה שלבים. ראשית ישנו החינוך היסודי, בגילאים 6-12, שבסיומו עוברים כל התלמידים את בחינות היציאה מבית הספר היסודי (Primary School Leaving Examinations). חינוך חובה חל עד לסיום בית הספר היסודי בלבד. לאחר מכן ישנו החינוך השניוני (secondary), בגילאים 12-16, שבסיומו נערכות בחינות הנקראות GCE 'O' Level (General Certificate of Education Ordinary Level). לבסוף, ישנו החינוך העל-שניוני (Post-Secondary), בגילאים 16-18 (או 16-19), שמתקיים במוסדות המכונים Junior College (או, לחילופין, במוסדות טכנולוגיים ובמוסדות מסוגים אחרים). הלימודים העל-שניוניים מובילים לבחינות ה-GCE 'A' Level (Advanced Level). המצליחים בבחינה זו יכולים להמשיך ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה. תלמידים מצטיינים יכולים ללמוד בתוכנית משולבת (Integrated Programme) שמשמעה המשך ישיר מהחינוך השניוני לחינוך העל-שניוני, ללא צורך בבחינת ה-GCE 'O' Level. תוכנית זו מאפשרת גמישות רבה יותר בבחירת תכני הלימוד ופעילויות העשרה רבות יותר ודורשת מידת עצמאות ואחריות גבוהה יותר מצד התלמיד. בכל הנוגע ללימודי הרוח, המאפיינים הייחודיים של תוכנית הלימודים בסינגפור כוללים דגש על לימוד מבוסס-חקר כחלופה להוראה פרונטלית מסורתית כן קיומן של תוכניות מיוחדות לתלמידים מצטיינים במקצועות הרוח.

²¹Subject-Based Banding

עד לאחרונה, הלימודים בכיתות הגבוהות של בית הספר היסודי וכן בבית הספר השניוני נעשו במסלולי לימוד נפרדים, שאליהם מיונו התלמידים בהתאם להישגיהם בבחינות בהליך המכונה Streaming. תלמידים בעלי הישגים גבוהים בבחינות נותבו למסלול שמציע לימודים ברמה גבוהה יותר בכל מקצועות הלימוד, ואילו תלמידים בעלי הישגים נמוכים נותבו ללימודים ברמה נמוכה יותר בכל המקצועות. המיון למסלולי הלימוד השונים נעשה החל מהשנה החמישית בבית הספר היסודי, בהתאם להישגים בבחינות בית

²⁰ מקורות: <https://www.moe.gov.sg>

<https://ncee.org/what-we-do/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/singapore-overview-2/singapore-learning-systems>

²¹ מקורות: <https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/subject-banding-education-how-are-students-teachers-coping-12411016>

<https://www.moe.gov.sg/primary/curriculum/subject-based-banding>

ספריות שנערכות בסיום השנה הרביעית. המיון למסלולי הלימוד בבית הספר השניוני נעשה בהתאם להישגים בבחינות היציאה מבית הספר היסודי. אולם, בשנים האחרונות נעשה מעבר לשיטה חדשה המכונה Subject-Based Banding. כעת תלמידים יכולים ללמוד מקצועות שונים ברמות לימוד שונות בהתאם להישגיהם בכל אחד מהמקצועות. לדוגמה, תלמידה שמצטיינת במתמטיקה אך מתקשה באנגלית יכולה ללמוד מתמטיקה ברמה מתקדמת ובמקביל ללמוד אנגלית ברמה בסיסית יותר. רפורמה זו הוכנסה בתגובה לביקורות שטענו ששיטת ה-streaming נוקשה מידי, מפלה לרעה תלמידים מסוימים, יוצרת הפרדה מוגזמת בין תלמידים מסוגים שונים ומובילה להצמדה של סטיגמות שליליות לתלמידים במסלולים הנחשבים פחות.

לימודי הרוח בבית הספר היסודי

מקצועות הלימוד בבית הספר היסודי הם (1) אנגלית, (2) שפת אם (סינית, מלאית, טמילית וכו'), (3) מתמטיקה, (4) מדעים, (5) אמנות, (6) מוזיקה, (7) חינוך גופני, (8) מדעי החברה, (9) חינוך לאופי ואזרחות (Character and Citizenship Education)²². המקצוע הרלוונטי ביותר ללימודי הרוח הוא מדעי החברה, ובמידה פחותה יותר גם אמנות, מקצועות השפה (אנגלית ושפות אם) וחינוך לאופי ואזרחות.

לימודי מדעי החברה (Social Studies)²³ משלבים היבטים של היסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות. בכיתה א' הדגש הוא על הכרת הזהות העצמית, האנשים הקרובים אלי והמקומות שמסביבי. בכיתה ב' הדגש הוא על הכרת המבנה החברתי של סינגפור: הקבוצות האתניות השונות במדינה, המסורות והמנהגים של הקבוצות השונות, הסמלים הלאומיים של סינגפור וכיצד הם מאחדים את הקבוצות השונות כאומה אחת. בכיתה ג' ההתמקדות היא בהיבטים סביבתיים וגיאוגרפיים: מקומות חשובים בסינגפור ואיתורם במפה, שמירה על הסביבה והדרכים שבהן סינגפור מתמודדת עם אתגרים סביבתיים. בכיתה ד' הפוקוס עובר להיסטוריה של סינגפור: הסיבות להקמת הנמל בסינגפור ומדוע אנשים התיישבו במקום, סינגפור בזמן מלחמת העולם השנייה והמסע לעצמאות לאחר המלחמה. בכיתה ה' הלימודים מתמקדים באזור דרום-מזרח אסיה, כאשר התלמידים נדרשים לזהות את מדינות האזור במפה ולהבין את הקשרים הכלכליים והתרבותיים בין

²² מקור: <https://www.moe.gov.sg/primary/curriculum/syllabus>

²³ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/primary/2020-social-studies-primary.pdf?la=en&hash=E633F7D6705CA90E74BC9E80229855F993A77248>

המדינות. בכיתה ו' הלימודים מתמקדים בהיסטוריה העתיקה של אזור דרום-מזרח אסיה: היווצרות הציביליזציות באזור, הממלכות העתיקות באזור וכיצד הן קשורות למדינות המודרניות שקיימות היום.

במקצועות השפה²⁴ הדגש הא על פיתוח מיומנויות הבסיס של קריאה, כתיבה, הבנת הנקרא והבעה בעל פה ובכתב. במסגרת זו התלמידים קוראים טקסטים ממגוון סוגים, כולל טקסטים ספרותיים שונים. כמו כן משולבים במקצוע זה לימודי לשון, המתמקדים בהבנת הדקדוק והעשרת אוצר המילים. לימודי חינוך לאופי ואזרחות²⁵ נועדו לפתח אצל התלמידים ערכים כמו כבוד, אחריות, יושר ודאגה לזולת, ולסייע להם ללמוד להיות אחראיים כלפי המשפחה והקהילה שלהם ולהבין את תפקידים בעיצוב עתידה של המדינה ועתיד העולם. לימודי אמנות²⁶ כוללים עבודה מעשית במדיומים שונים, אך גם לימודים עיוניים יותר על אמנות כערוץ לביטוי של זהות אישית ותרבותית. בהקשר זה, התלמידים נדרשים לדון ביצירות אמנות שונות ולפרשן באמצעות אוצר מילים מתאים.

בחינות היציאה מבית הספר היסודי²⁷

במהלך השנה השישית בבית הספר מתקיימות בחינות היציאה מבית הספר היסודי. בסך הכל, ישנן בחינות בארבעה מקצועות: אנגלית, שפת אם, מתמטיקה ומדעים, אשר כוללות שאלות אמריקאיות ושאלות פתוחות. הבחינות באנגלית ובשפת אם מתמקדות בהבעה בכתב, הבנת הנקרא, הבנת הנשמע, דקדוק והקראה. לא קיימת בחינה שקשורה ישירות ללימודי הרוח.

לימודי הרוח בחינוך השניוני²⁸

הלימודים בבית הספר השניוני נחלקים לשני שלבים: Lower Secondary (כיתות ז'-ח') ו- Upper Secondary (כיתות ט'-י"ב). בכיתות ז'-ח' נלמדים המקצועות הבאים: (1) אנגלית, (2) שפת אם, (3) מתמטיקה, (4) מדעים, (5) חינוך לאופי ואזרחות, (6) גיאוגרפיה, (7) היסטוריה, (8) ספרות אנגלית, (9) עיצוב וטכנולוגיה, (10) מזון וצרכנות, (11) חינוך גופני, (12) אמנות, (13) מוזיקה.

²⁴ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/primary/2020-english-language-primary.pdf?la=en&hash=41B5904DF5A4AF8D015EB4DE09DE69E7205382CC>

²⁵ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/primary/characterandcitizenshipeducationprimarysyllabusenglish.pdf?la=en&hash=07C4DBF66BCF5182FF4AEA4436679A96466DDE24>

²⁶ מקור: https://www.moe.gov.sg/-/media/files/primary/2018_primary_art_syllabus.pdf?la=en&hash=C72D3E37FFFAF6B06D48780194B5CC020DB457B0

²⁷ מקור: <https://www.seab.gov.sg/home/examinations/psle/psle-formats-examined-in-2021>

²⁸ מקור: <https://www.moe.gov.sg/secondary/courses/normal-academic/electives#subjects>

בכיתות הגבוהות של בית הספר השניוני ממשיכים הלימודים בשלושה מקצועות חובה: אנגלית, שפת אם ומתמטיקה. בנוסף לכך, התלמידים נדרשים ללמוד בין 3-7 מקצועות בחירה שביניהם מוכרח להיות מקצוע מדעי אחד (כימיה, פיזיקה, ביולוגיה וכדומה) ומקצוע אחד ממקצועות הרוח (גיאוגרפיה, היסטוריה או ספרות אנגלית). בכל אחד ממקצועות הרוח משולבים גם לימודי מדעי החברה. מעבר לכך מוצעים מקצועות בחירה רבים כולל אמנות, מחשבים, עסקים ועוד. כמו כן, בכל שנות בית הספר השניוני התלמידים נדרשים להשתתף בפעילויות חוץ-קוריקולריות (Co-Curricular Activities)²⁹. פעילויות אלה כוללות קבוצות ספורט, מועדונים שונים (למשל מועדון דיבייט, שחמט, תיאטרון) וכדומה. בבית הספר היסודי פעילויות אלה מוצעות גם כן אך אינן בגדר חובה.

המקצועות הרלוונטיים ביותר בהקשר של הסקירה הנוכחית הם גיאוגרפיה, היסטוריה, ספרות אנגלית ומדעי החברה. הלימודים בגיאוגרפיה³⁰, תחת התמה הכללית "קיימות", מתמקדים בארבעה נושאים: ניהול בר-קיימא של משאבי מים, המערכות האקולוגיות של היער הטרופי וביצוע המנגרובים, מערכות תחבורה ומערכות דיור. הלימודים בהיסטוריה³¹ מתמקדים בהיסטוריה של סינגפור, החל מהקמת נמל הסחר בסינגפור במאה ה-14, דרך השלטון הבריטי באזור במאות ה-19 וה-20, הכיבוש היפני במלחמת העולם השנייה, המאבק לעצמאות לאחר המלחמה והתפתחותה של סינגפור כמדינה עצמאית. בכיתות הגבוהות של בית הספר השניוני ישנו דגש רב יותר על נושאים בהיסטוריה כללית, כולל, בין היתר, הקולוניאליזם האירופאי, מלחמות העולם והמלחמה הקרה. הלימודים בספרות אנגלית³² מפגישים את התלמידים עם יצירות ספרות ממגוון סגנונות ותקופות, כולל יצירות פרוזה, שירה ומחזאות. הלימודים במדעי החברה³³ מתמקדים בשלושה נושאים: אזרחות ותרומה לחברה (מה זה אומר עבורי להיות אזרח של המדינה שלי? איך אנחנו מחליטים מהי טובת החברה? איך ניתן לתרום לחברה?), החיים בחברה מגוונת (מהם מקורות המגוון החברתי בסינגפור? מהם המאפיינים וההשלכות של חיים בחברה מגוונת?), החיים בעידן של

²⁹ מקור: <https://www.moe.gov.sg/programmes/cca>

³⁰ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/secondary/syllabuses/humanities/2021-geography-syllabus-lower-secondary.pdf?la=en&hash=0741431198E0CB5CB3DF2CA2AB62A8C1147733EA>

³¹ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/secondary/syllabuses/humanities/2021-history-lower-secondary-syllabus.pdf?la=en&hash=9D281C8101FE82CB29FD1C4754E37AB3FBEB1945>

³² מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/secondary/syllabuses/eng/2019literatureinenglishsyllabusloweranduppersecondary.pdf?la=en&hash=C5756A2A2E90E1391931ABD4AD445081A5DBFE5B>

³³ מקור: <https://www.moe.gov.sg/-/media/files/secondary/syllabuses/humanities/2016socialstudiesuppersecondaryexpressnormalacademicsyllabus.pdf?la=en&hash=9B08B98776850FA5CD56E5702BFE4B338D449BD4>

גלובליזציה (מה המשמעות של חיים בעידן של גלובליזציה? מהם האתגרים הכלכליים, התרבותיים והביטחוניים שנוצרים כתוצאה מהגלובליזציה וכיצד כדאי להתמודד עימם?).

לימוד מבוסס-חקר

אחד המאפיינים הייחודיים של לימודי הרוח בבית הספר השניוני בסינגפור, ובפרט במקצועות היסטוריה, גיאוגרפיה ומדעי החברה, הוא הדגש על לימוד מבוסס-חקר^{30,31,33}. בלימוד מבוסס-חקר עיקר הלמידה אינה נעשית על ידי שינון של ידע מוגמר המועבר מהמורה לתלמידים, אלא דרך חקירה עצמאית ופעילה של התלמידים, כיחידים או בקבוצות. התהליך מתחיל בעירור הסקרנות של התלמידים באמצעות הצגה של חומר שמאתגר את התפיסות שלהם ומעורר שאלות. לאחר מכן נעשה ניסוח של שאלת מחקר, כאשר בכיתות הנמוכות יותר התלמידים בוחרים מבין שאלות נתונות ואילו בכיתות הגבוהות יותר הם מנסחים את השאלה בעצמם. בהמשך נעשה איסוף נתונים, בין אם מתוך מקורות כתובים או בעבודת שטח (ראיונות, תצפיות וכדומה). לבסוף מתבצע ניתוח של הנתונים שנאספו והסקת מסקנות, שמובילה לדיון ביקורתי בכיתה. על פי המלצות משרד החינוך, ההוראה של כל הנושאי הלימוד במקצועות גיאוגרפיה ומדעי החברה צריך להיעשות בעיקר דרך חקר מסוג זה, עם מינון נמוך של הוראה פרונטלית. בלימודי היסטוריה, כל תלמיד נדרש להשלים עבודת חקר אחת בשנה לגבי אחד מנושאי הלימוד לבחירתו.

בחינות ה- GCE 'O' Level³⁴

בחינות ה- GCE 'O' Level מתקיימות במהלך השנה האחרונה של בית הספר השניוני, לקראת המעבר לחינוך העל-שניוני. הן כוללות בחינות בכל מקצועות החובה והבחירה כולל מקצועות הרוח. הבחינות הן בחינות בכתב הכוללות קריאה של טקסטים קצרים, כתיבת תשובות לשאלות וכתיבת חיבורים קצרים.

מקצועות הרוח בחינוך העל-שניוני ובבחינות ה- GCE 'A' Level³⁵

בחינוך העל-שניוני כל תלמיד מרכיב לעצמו את תוכנית הלימודים, ולמעשה בוחר באילו מקצועות ייבחן בבחינות ה- GCE 'A' Level, שמובילות ללימודים גבוהים (הנתונים שמוצגים כאן מתייחסים ללימודים ב- Junior College, כאשר הלימודים במוסדות מסוגים אחרים שונים במעט). הבחירה נעשית בין מקצועות

³⁴ מקור: <https://www.seab.gov.sg/home/examinations/gce-o-level/o-level-syllabuses-examined-for-school-candidates-2021>

³⁵ מקורות: <https://www.moe.gov.sg/post-secondary/a-level-curriculum-and-subject-syllabuses>

<https://www.seab.gov.sg/home/examinations/gce-a-level/about-gce-a-level>

https://en.wikipedia.org/wiki/Singapore-Cambridge_GCE_Advanced_Level

בשלושה אשכולות: אשכול שפות (שפת אם ושפות זרות), אשכול מדעים (מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה וכדומה), ואשכול מדעי הרוח ואמנויות. אשכול מדעי רוח ואמנויות כולל מקצועות כמו כלכלה, גיאוגרפיה, היסטוריה, ספרות, אמנות, מוזיקה ולימודי סין (היצע המקצועות משתנה מעט מבית ספר לבית ספר).

את מקצועות הבחירה הללו ניתן ללמוד ברמת יחידת לימוד אחת (H1) או ברמת שתי יחידות (H2). ההבדל בין שתי הרמות הוא בהיקף החומר הנלמד בלבד. כלומר, תלמיד שלומד מקצוע מסוים ברמת יחידה אחת ילמד פחות נושאים מתלמיד שלומד את אותו המקצוע ברמת שתי יחידות, אך הנושאים שנלמדים יהיו באותה רמת קושי ורמת העמקה עבור שני התלמידים. תלמידים מצטיינים יכולים לבחור להרחיב מקצועות מסוימים לרמת H3. משמעות הדבר היא הוספה של יחידת לימוד אחת נוספת למקצוע שנלקח ברמת שתי יחידות. חובה על כל תלמיד ללמוד לפחות מקצוע אחד מאשכול המדעים ומקצוע אחד מאשכול מדעי הרוח והאמנויות. בסך הכל, על כל תלמיד ללמוד להיבחן במקצועות בחירה בהיקף של 6-9 יחידות לימוד. בדרך כלל, תלמיד נבחן בכארבע בחינות במקצועות הבחירה.

נוסף על הללו, ה- GCE 'A' Level כולל שלושה רכיבי חובה שאותם משלימים כל התלמידים:

- בחינה בשפת אם בהיקף יחידת לימוד אחת.
- הערכה על בסיס פרויקט מחקר קבוצתי (Project Work) בהיקף יחידה אחת.
- בחינה ב- General Paper בהיקף יחידה אחת או בחינה ב- Knowledge and Inquiry בהיקף שתי יחידות.

במסגרת Project Work³⁶, על כל תלמיד להשלים פרויקט מחקרי בקבוצה. התלמידים עובדים בקבוצות של 4-5 במשך כחצי שנה, שבסופה הם מציגים את הפרויקט שלהם ונבחנים עליו. במהלך העבודה, על הקבוצה להגדיר את נושא המחקר, לבצע איסוף נתונים, לנתח את הנתונים, ולגבש מסקנות. על הקבוצה להציג את הפרויקט באמצעות דוח כתוב וכן בהצגה מול בוחנים. בנוסף, על כל אחד מהתלמידים להגיש דוח רפלקטיבי כתוב שבו הוא מנתח ומעריך את תהליך העבודה על הפרויקט.

³⁶ מקור: https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/alevel/2021syllabus/8808_y21_sy.pdf

הבחינה ב- ³⁷General Paper אורכת שלוש שעות וכוללות שני חלקים בעלי משקל שווה. בחלק הראשון מוצגות 12 שאלות במגוון רחב של נושאים, כולל היסטוריה, כלכלה, פוליטיקה, מדעים, מתמטיקה ועוד. על התלמיד לבחור שאלה אחת בלבד ולהתייחס אליה בחיבור בהיקף של 500-800 מילים. בחלק השני מוצגים טקסט אחד או יותר בהיקף כולל של כ- 1200 מילים. על התלמיד לקרוא את הטקסטים ולענות על שאלות המכוונות להבנת התוכן וכן ליכולת להתייחס אל הכתוב באופן ביקורתי ויישומי.

ההערכה במסגרת Knowledge and Inquiry ³⁸ כוללת שלושה חלקים: שתי בחינות בכתב (30% מהציון כל אחת) ועבודת מחקר עצמאית (40% מהציון). הבחינות בכתב כוללות קריאה של טקסטים וכתובת תשובות לשאלות המצריכות עיבוד וחשיבה ביקורתית (בדומה לבחינה ב- General Paper אך בהיקף רחב יותר). בנוסף, על התלמיד לבצע עבודת מחקר במשך כחצי שנה ולהציג את תוצאותיה בדוח מחקר כתוב.

ביחס למקצועות הבחירה הקשורים ללימודי הרוח, לא ניתן לפרט כאן על תכני הלימוד בכל אחד מהמקצועות, אך ניתן לספק כמה דוגמאות ³⁹. למשל, במסגרת לימודי גיאוגרפיה ישנה התייחסות לנושאים הקשורים לשוניי אקלים, אורבניזציה והיווצרותן של סביבות גיאוגרפיות שונות; בהיסטוריה- המלחמה הקרה ויחסים בין מדינות באזור דרום מזרח אסיה; ובספרות אנגלית- התייחסות ליצירות שירה, פרוזה ומחזאות. הבחינות במקצועות אלו הן בחינות בכתב שבהן התלמידים נדרשים לענות על שאלות, לנתח טקסטים ולכתוב חיבורים קצרים. בנוסף, יש לציין שההערכה במקצוע גיאוגרפיה כוללת, בנוסף לבחינה בכתב, גם עבודת מחקר עצמאית (בדומה לנעשה במסגרת Knowledge and Inquiry).

תוכניות לתלמידים מצטיינים בלימודי הרוח

במסגרת החינוך השניוני והעל-שניוני פועלות שלוש תוכניות לימודים מיוחדות עבור תלמידים מצטיינים במקצועות הרוח. ראשית, התוכנית **Geography Talent Development Programme** ⁴⁰ מיועדת לתלמידים בבתי ספר שניוניים ועל-שניוניים שמגלים עניין מיוחד בגיאוגרפיה ומצטיינים במקצוע זה. במסגרת התוכנית, המשתתפים יוצאים לימי לימוד מיוחדים המשותפים לתלמידים מבתי ספר שונים. בימי

³⁷ מקור: https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/alevel/2021syllabus/8807_y21_sy.pdf

³⁸ מקור: https://www.seab.gov.sg/docs/default-source/national-examinations/syllabus/alevel/2021syllabus/9759_y21_sy_SchoolCandidates.pdf

³⁹ מקור: <https://www.seab.gov.sg/home/examinations/gce-a-level/a-level-syllabuses-examined-for-school-candidates-2021>

⁴⁰ מקור: <https://www.htdsg.com/geography>

לימוד אלה, המשתתפים יוצאים לסיורים לימודיים באתרים בחבי המדינה ושומעים הרצאות של מרצים לגיאוגרפיה באוניברסיטה הלאומית של סינגפור והרצאות של בעלי מקצוע בסוכנויות לאומיות כמו הרשות לפיתוח עירוני ורשות הפארקים הלאומיים. המשתתפים בתוכנית נבחרים על בסיס הביצועים ב- NUS Geography Challenge שהיא תחרות ארצית שמנוהלת ע"י האוניברסיטה הלאומית של סינגפור⁴¹. בתחרות מתחרות זו בזו קבוצות בנות ארבעה תלמידים מבתי ספר ברחבי המדינה. השלב הראשוני כולל מבחן בכתב וכן מרכיב יצירתי (למשל הכנת פוסטר שמציג את תהליך הייצור והאספקה של מוצר מסוים ומציע דרכים לשיפור התהליך בהיבטים של קיימות). חצי הגמר, בהשתתפות 30 קבוצות, מתנהל בפורמט דומה ל"המירוץ למיליון". כלומר, הקבוצות מתחרות בביצוע משימות באתרים שונים ברחבי המדינה כשהמטרה היא להגיע ראשונים לנקודת הסיום. בגמר התחרות משתתפות חמש קבוצות בלבד שמתחרות זו בזו בפורמט של חידון.

ה- **History Talent Development Programme**⁴² היא תוכנית המיועדת לתלמידים מצטיינים היסטוריה. בדומה לתוכנית המצטיינים בגיאוגרפיה, תוכנית זו מציעה ימי לימוד מיוחדים שכוללים סיורים והרצאות, בנוסף לביצוע עבודות מחקר מיוחדות. כמו כן, חלק מהתלמידים מוזמנים להתמחויות בגופים אקדמיים וממשלתיים רלוונטיים. גם במקרה זה, המשתתפים בתוכנית נבחרים דרך תחרות ארצית שאותה מנהל משרד החינוך.

לבסוף, ה- **Humanities Scholarship and Programme**⁴³ היא תוכנית לימודים בין תחומית למצטיינים במדעי הרוח שמוצעת בשמונה מוסדות על-שניוניים במדינה. מטרת התוכנית לסייע לתלמידים מצטיינים להתפתח לכדי מנהיגים אחראיים וערכיים שמסוגלים להשתמש בחשיבה ביקורתית ויצירתית כדי לפתור בעיות מקומיות, לאומיות וגלובליות במציאות המורכבת של היום. התוכנית כוללת לימודים של מקצועות הרוח בהיקף מורחב, בנוסף לפעילויות לימודיות ואירועים מיוחדים. אלה כוללים, בין היתר, כנס לאומי דו-שנתי עבור כל משתתפי התוכנית במדינה בהשתתפות אקדמאים ובעלי מקצוע במדעי הרוח; סיור לימודי

⁴¹ מקור:

<https://nusgeographychallenge.wordpress.com/?fbclid=IwAR19NrWvO3DcwpP0yZbI0vGZDAIPagS61aBwdQXn28z9cf4gBxFAKoiTO20>

⁴² מקור: <https://www.moe.gov.sg/programmes/humanities-talent-development>

⁴³ מקורות: <https://www.moe.gov.sg/programmes/humanities-talent-development/humanities-scholarship-and-programme>

<https://www.htdsg.com/why-the-hsp>

<https://yeartoyear.ac/2015/05/23/the-humanities-scholarship-programme-hsp>

בחוו"ל, שבמהלכו לומדים על התרבות, הספרות וההיסטוריה של מדינה זרה; ומפגשים עם בעלי תפקידים בכירים במדינה, כולל שרים בממשלה. במסגרת מפגשים אלה יש לתלמידים הזדמנות לשוחח עם הבכירים על נושאים שעל סדר היום במדינה. בנוסף, מתקיימת מידי שנה תחרות בשם Future Thinking Challenge בשיתוף משרד ראש הממשלה, במטרה לעודד את התלמידים להשתמש בכישוריהם כדי לתכנן ולהעריך באופן שיטתי מתווי מדיניות אפשריים לעתיד. במסגרת תחרות זו, התלמידים עוברים סדנה שבה הם לומדים להשתמש בכלים לתכנון תרחישים תוך התמקדות בנושא שנתי מסוים. בהמשך, המשתתפים בתחרות כותבים חיבורים שמתאייסם למתווי מדיניות אפשריים ביחס לנושא השנתי. כותבי שלושת החיבורים הטובים ביותר מציגים את העבודות שלהם בפני קהל ופאנל של בעלי תפקידים בכירים. דרישות הקבלה לתוכנית כוללות ציונים גבוהים בבחינות ה- GCE 'O' Level, כתיבת חיבור על נושא לבחירת המועמד ועמידה בהצלחה בראיון. חלק ממשותתפי התוכנית מקבלים מלגת לימודים מטעם משרד החינוך. התוכנית נחשבת יוקרתית ומאתגרת מאוד, ובמידה מסוימת, המשתתפים בתוכנית נתפסים כשחצנים ואליטיסטיים.

לימודי הרוח במדינת ניו יורק, ארה"ב

פרטים כלליים⁴⁴

בארצות הברית, כל מדינה מנהלת את מערכת החינוך שלה במידה רבה של עצמאות. במדינת ניו יורק, מחלקת החינוך המדינתית (New York State Education Department) אמונה על ניהול מערכת החינוך על כל היבטיה, כולל גיבוש תוכניות הלימודים והסדרת הבחינות וההערכה. התלמידים במדינה לומדים בבית הספר היסודי בכיתות א'-ה', בחטיבת הביניים בכיתות ו'-ח' ובתיכון בכיתות ט'-י"ב. חל חינוך חובה עד גיל 16. במהלך השנה האחרונה בתיכון התלמידים נבחנים בבחינות הסיום שנקראות Regents Examinations. עמידה בהצלחה בבחינות אלו מזכה את התלמיד בתעודת Regents Diploma שמאפשרת קבלה ללימודים גבוהים. ביחס ללימודי הרוח, הייחוד במדינת ניו יורק הוא דגש מיוחד על לימודי אזרחות במטרה לעודד השתתפות אזרחית פעילה וקיומן של תוכניות חינוכיות מיוחדות הקשורות ללימודי אזרחות והיסטוריה.

⁴⁴ מקור: <http://www.nysed.gov>

לימודי הרוח בבית הספר היסודי ובחטיבת ביניים⁴⁵

תוכנית הלימודים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים כוללת את המקצועות הבאים: (1) אנגלית (English Language Arts), (2) מתמטיקה, (3) מדעים, (4) מדעי החברה (Social Studies), (5) חינוך גופני, (6) אמנות. החל מכיתה ג' ועד לכיתה ח' התלמידים עוברים מידי שנה בחינות מדינתיות באנגלית ומתמטיקה. לימודי אנגלית מתמקדים בפיתוח המיומנויות של קריאה, הבנת הנקרא והבעה בעל פה ובכתב, בנוסף ללימודי לשון. החל מחטיבת הביניים מושם דגש רב יותר על לימודי ספרות, כאשר התלמידים נדרשים לקרוא מגוון רחב של יצירות ספרותיות ולנתח אותן מבחינת הסגנון, המבנה, הלשון ונקודת המבט של הכותב. לימודי מדעי החברה מקיפים נושאים שקשורים להיסטוריה, גיאוגרפיה ואזרחות. בכיתה א' הדגש הוא על הסביבה הקרובה- המשפחה, בית הספר והשכונה, ובהמשך נלמדים נושאים הקשורים להיסטוריה ולגיאוגרפיה של העיר, המדינה, ארצות הברית והעולם. לדוגמה, בכיתה ה' תוכנית הלימודים מתמקדת בתרבויות מערביות ובסביבות אקולוגיות שונות בעולם, ובכיתה ו' לומדים על ההיסטוריה של ארצות הברית מהתקופה הקדם-קולוניאלית ועד למלחמת האזרחים. כמו כן, בעיקר בחטיבת הביניים, נלמדים נושאים הקשורים לשיטת הממשל בארצות הברית ולחוקה האמריקאית.

לימודי הרוח בתיכון ובבחינות היציאה מבית הספר

על מנת לעמוד בדרישות לתעודת הסיום Regents Diploma, התלמידים בתיכון נדרשים להשלים לכל הפחות 22 יחידות לימוד, כאשר כל יחידה משמעה לימודים בהיקף 4 שעות אקדמיות לאורך שנה⁴⁶. ישנו חופש בחירה מסוים בבחירת השיעורים, אך כל תלמיד נדרש להשלים:

- 4 יחידות באנגלית (קריאה, כתיבה, הבעה בעל פה ובכתב, לשון, ספרות)
- 4 יחידות במדעי החברה
- 3 יחידות במתמטיקה
- 3 יחידות במדעים
- 1 יחידה בשפה זרה
- 2 יחידות בחינוך גופני

⁴⁵ מקור: <https://www.schools.nyc.gov/learning/student-journey/grade-by-grade>

⁴⁶ מקור: <http://www.nysed.gov/curriculum-instruction/credit-requirements>

- 0.5 יחידה בחינוך לבריאות

- 1 יחידה באמנות (למשל, אמנות ויזואלית, מוזיקה, מחול, תיאטרון)

- 3.5 יחידות במקצועות בחירה (למשל, מחשבים, פסיכולוגיה, עסקים)

ארבע יחידות הלימוד במדעי החברה כוללות⁴⁷:

- 2 יחידות בהיסטוריה כללית וגיאוגרפיה שנלמדות בכיתות ט'-י'. במסגרת זו נלמדים נושאים כמו האימפריה העות'מאנית, אפריקה ואמריקה בתקופה הקדם-קולוניאלית, מלחמות העולם במאה העשרים, המלחמה הקרה וכדומה.

- יחידה אחת בממשל והיסטוריה של ארה"ב (United States History and Government), בכיתה י"א, שמקיפה נושאים כמו ההתיישבות האירופאית באמריקה במאות ה-17 וה-18, יצירת החוקה של ארה"ב, מלחמת האזרחים, השפל הגדול, המאבק לזכויות אדם במאה ה-20 ועוד.

- חצי יחידה בכלכלה, בכיתה י"ב, שמתייחסת לנושאים: התנהלות כלכלית אחראית ברמת הפרט, ניהול תקציב והשקעות, השוק החופשי והחשיבות של יזמות להנעת הכלכלה ומדיניות כלכלית בעידן של כלכלה גלובלית.

- חצי יחידה באזרחות והשתתפות בממשל (Participation in Government and Civics), בכיתה י"ב, שבמסגרתה נלמדים נושאים: זכויות האזרח וחירויות האזרח, החובות המוטלות על אזרחי ארה"ב, הערוצים השונים להשתתפות פעילה של האזרחים בקהילה ובפוליטיקה ומנגנוני הממשל ברמה המקומית, המדינית והפדרלית.

בנוסף להשלמת יחידות הלימוד כמפורט לעיל, על מנת לזכות בתעודת Regents Diploma, על כל תלמיד להיבחן לכל הפחות בחמש בחינות מסכמות (Regents Examinations), על פי הפירוט הבא⁴⁸:

- בחינה באנגלית
- אחת מבין הבחינות במתמטיקה: אלגברה I, אלגברה II או גיאומטריה
- אחת מבין הבחינות במדעים: כימיה, מדעי כדור הארץ, ביולוגיה או פיזיקה

⁴⁷ מקור: <http://www.nysed.gov/common/nysed/files/programs/curriculum-instruction/ss-framework-9-12.pdf>

⁴⁸ מקורות: <http://www.nysed.gov/common/nysed/files/currentdiplomarequirements.pdf>

https://en.wikipedia.org/wiki/New_York_Regents_Examinations

- אחת מבין הבחינות במדעי החברה: היסטוריה כללית וגיאוגרפיה או ממשל והיסטוריה של ארה"ב
- בחינה במקצוע בחירה

הבחינות הן בחינות קונבנציונליות בכתב. כל בחינה אורכת כשלוש שעות ומשקלן שווה. ציון עובר הוא 65, וציון מעל 75 נחשב כמעיד על מוכנות ללימודים גבוהים. תלמידים מצטיינים יכולים לזכות בתעודה מתקדמת (Advanced Regents Diploma) ע"י השלמה של יחידות לימוד נוספות בשפה זרה ועמידה במבחני סיום נוספים מעבר למצוין לעיל, ובפרט: שתי בחינות נוספות במתמטיקה, בחינה נוספת במדעים, בחינה נוספת במדעי החברה ובחינה בשפה זרה.

⁴⁹Civic Readiness Initiative

בשנת 2018 הקימה מחלקת החינוך של מדינת ניו יורק וועדה מקצועית שהוטל עליה לגבש המלצות לקידום לימודי האזרחות ועידוד השתתפות אזרחית פעילה בקרב בוגרי מערכת החינוך במדינה. הקמת הוועדה נעשתה על רקע חשש לנוכח המצב הירוד במדינה ובארה"ב כולה בכל הנוגע לידע אזרחי והשתתפות אזרחית פעילה. לדוגמה, פחות מרבע מבעלי זכות הבחירה במדינה הצביעו בבחירות לנשיאות ב-2019; ככלל, מדינת ניו יורק מדורגת במקום ה-47 מבין מדינות ארה"ב באחוזי הצבעה; רק 26% מהאמריקאים מסוגלים למנות את שלושת ענפי הממשל; יותר ממחצית מהאמריקאים חושבים שלמהגרים בלתי חוקיים אין שום זכויות חוקתיות. הוועדה הוקמה מתוך אמונה שבאמצעות חינוך התלמידים יכולים לקבל את הידע, הכלים והרצון להשתתפות אזרחית פעילה, מושכלת ואחראית, שהיא הכרחית לשגשוגה של חברה דמוקרטית. על סמך המלצות הוועדה, ננקטו הצעדים הבאים, תחת הכותרת הכללית Civic Readiness Initiative:

ראשית, גובשה **הגדרה של מוכנות אזרחית**, כיכולת להשפיע באופן חיובי על החיים הציבוריים של הקהילה באמצעות שילוב של ידע, דפוסי חשיבה ומיומנויות אזרחיות. מתוך הגדרה זו נגזרים ארבעה מרכיבים שצריכים לבוא לידי ביטוי בתוכנית הלימודים החל מכיתה א' ועד י"ב: (1) ידע אזרחי, שכולל ידע בממשל, משפט, היסטוריה, גיאוגרפיה תרבות, כלכלה ואקטואליה; (2) דפוס חשיבה אזרחי, שמשמעו הבנת האחריות של הפרט כלפי החברה ונכונות להשתתף באופן פעיל בחיים האזרחיים; (3) מיומנויות אזרחיות, שכוללות מיומנויות הכרחיות לצורך השתתפות אזרחית פעילה ואחראית, כגון מיומנויות חשיבה ביקורתית,

⁴⁹ מקורות: <https://www.regents.nysed.gov/common/regents/files/CCCRWG%20-%20Civic%20Readiness%20Initiative%20Presentation.pdf>
<http://www.nysed.gov/curriculum-instruction/civic-readiness-initiative>
<https://www.regents.nysed.gov/common/regents/files/120cccrd1.pdf>

תקשורת ואוריינות; (4) חוויות אזרחיות, כלומר השתתפות פעילה של התלמידים בפעילויות אזרחיות שונות במגוון סביבות הקשרים. אחד הביטויים הבולטים לדגש על מוכנות אזרחית בתוכנית הלימודים הוא שילוב הקורס Participation in Government and Civics כשיעור חובה לכל התלמידים בכיתה י"ב, כמצוין לעיל.

שנית, נוצר פרויקט **Capstone במוכנות אזרחית**. זהו פרויקט גמר מחקרי-מעשי אלקטיבי שניתן לבצע בתיכון או בהיקף מצומצם יותר בחטיבת ביניים. במסגרת הפרויקט, על התלמיד לזהות סוגיה או בעיה אזרחית שמשפיעה עליו באופן אישי, על בית הספר או על הקהילה שלו, ולפעול באופן מעשי כדי להשפיע עליה. ראשית, יש לזהות סוגיה אזרחית משמעותית ולתאר אותה בפירוט. שנית, יש לבצע מחקר על מנת להבין כיצד הסוגיה משפיעה על אנשים שונים. לדוגמה, ניתן לאסוף מידע רלוונטי באמצעות ראיונות וסקרים, ניתוח מידע בתקשורת וברשתות חברתיות וכדומה. בהמשך לכך, על התלמיד להציע מספר דרכים שונות להתמודדות עם הסוגיה, כולל התייחסות לניסיונות שנעשו בעבר, לנתח ולהעריך את היתרונות והחסרונות של כל פתרון, ולבחור את הדרך הפעולה הרצויה ביותר. על בסיס ניתוח זה, על התלמיד לנקוט בפעולה מעשית. לדוגמה, ניתן לנקוט בפעולה על מנת להשפיע על מקבלי החלטות הקשורים לסוגיה, להוציא לפועל מסע הסברה בבית הספר או מחוצה לו, להשתתף באופן פעיל בהליך פוליטי (למשל במסגרת מועצת העיר וכדומה). לבסוף, יש להציג את הפרויקט בפני וועדה בית ספרית/ מחוזית וכן להגיש דוח כתוב שמסכם את הפרויקט וכולל גם התייחסות רפלקטיבית. ניתן להשלים את הפרויקט כחלק מהדרישות לקבלת אות המוכנות האזרחית (ר' בהמשך) או במנותק ממנו.

שלישית, נוצר "**אות המוכנות האזרחית**" (Seal of Civic Readiness), שמוענק לתלמידים המשלימים לימודים בהיקף מורחב בתחום האזרחות. לתלמידים אלה מוענקת תעודת סיום Regents Diploma שעליה מוטבע אות מוזהב מיוחד. אות זה יכול להעניק יתרון בקבלה ללימודים גבוהים ולמקומות עבודה, ובפרט כאלה שקשורים ללימודי אזרחות. על מנת לזכות באות, יש להשלים יחידות לימוד והתנסויות לימודיות מעשיות מתוך האפשרויות המוצגות בטבלה מס' 2. בסך הכל יש לאסוף שש נקודות, שמתוכן שתי נקודות לפחות מהטור הימני בטבלה (ידע אזרחי) ושתי נקודות לפחות מהטור השמאלי בטבלה (השתתפות אזרחית).

תוכניות מיוחדות נוספות במקצועות הרוח

נוסף על האמור לעיל, נמצאו שתי תוכניות חינוכיות נוספות לעידוד לימודי הרוח, ובפרט לימודי אזרחות והיסטוריה: United States Senate Youth Program ו-New York State Archives Student Research.

Awards.

טבלה 2 : דרישות לקבלת אות המוכנות האזרחית

השתתפות אזרחית		ידע אזרחי	
נק'	דרישות	נק'	דרישות
1.5*	השלמת פרויקט גמר שמביא לידי ביטוי את הידע האזרחי של התלמיד ואת העשייה הפעילה שלו בתחום זה**	1	2 יחידות לימוד בהיסטוריה כללית וגיאוגרפיה - יחידת לימוד בממשל והיסטוריה אמריקאית - יחידת לימוד בכלכלה והשתתפות בממשל
1*	השלמת 25 שעות שירות אזרחי והגשת חיבור רפלקטיבי על חווית השירות	1.5*	ציון 85 ומעלה (Mastery Level) בבחינת הסיום בהיסטוריה כללית וגיאוגרפיה ו/או בבחינת הסיום בהיסטוריה אמריקאית
0.5*	ציון 85 ומעלה (Mastery Level) בקורס בחירה במדעי החברה והגשת חיבור מסכם	1*	ציון עובר (65) בבחינת הסיום בהיסטוריה כללית וגיאוגרפיה ו/או בבחינת הסיום בהיסטוריה אמריקאית
0.5*	השלמת 40 שעות בפעילות חוץ-קוריקולרית שמערבת השתתפות אזרחית פעילה והגשת חיבור מסכם (ניתן לפרוס את השעות על פני 4 שנות הלימוד בתיכון)	0.5*	קורס מתקדם במקצוע ששייך למדעי החברה (למשל, קורס ברמה אוניברסיטאית שמוצע בתיכון)
1*	פרויקט Capstone בחטיבת הביניים	1	השלמת פרויקט מחקר באזרחות, שצריך להיות מאושר ע"י וועדה מחוזית
4	פרויקט Capstone בתיכון		

*ניתן להשלים את הפעילות ולהרוויח את הנקודות יותר מפעם אחת

**מצוין שפרויקט הגמר שונה מפרויקט Capstone, אך לא נמצא מידע נוסף לגביו

⁵⁰United States Senate Youth Program

בכל שנה נבחרים שני תלמידים מכל אחת ממדינות ארה"ב להשתתף בתוכנית יוקרתית זו. התוכנית מיועדת לתלמידים מובילים בכיתות י"א-י"ב ששוקלים קריירה בשירות הציבורי. התלמידים הנבחרים נוסעים לתוכנית מנהיגות בת שבוע בושינגטון הבירה. במהלך השבוע הם משתתפים בסדרה של סמינרים ומפגשים עם סנאטורים, חברי בית הנבחרים ובעלי תפקידים בממשל. כמו כן, כל אחד מהתלמידים זוכה במלגה

⁵⁰ מקור: <http://www.nysed.gov/curriculum-instruction/awards-and-scholarships>

ללימודים גבוהים בסך \$10,000, המותנית בהשלמת שני קורסים לפחות בהיסטוריה של ארה"ב, ממשל או מדעי המדינה במסגרת הלימודים האקדמיים.

במדינת ניו יורק, כל מנהל בית ספר רשאי להמליץ על תלמיד אחד בלבד להשתתפות בתוכנית. על המועמד להיות תלמיד שמשמש בתפקיד נבחר בבית הספר, כגון נשיא, סגן נשיא, מזכיר או גזבר מועצת התלמידים, נציג המחזור (Class President) וכדומה. בנוסף, תיק המועמדות צריך לכלול גיליון ציונים, קורות חיים (בדגש על פעילויות מנהיגותיות בבית הספר ובקהילה ופעילויות חוץ-קוריקולריות), מכתב המלצה ממנהל בית הספר וכן חיבור בן 1000-1200 מילים. בחיבור התלמיד נדרש להציג סוגיה עכשווית שנמצאת בדיון בקונגרס האמריקאי, להציג את נקודות המבט השונות ביחס לסוגיה ולהביע את עמדתו המנומקת ביחס אליה. לחילופין, ניתן לכתוב על מאורע מכונן בהיסטוריה של ארה"ב לפני 1950 ולתאר את ההשפעה של אותו מאורע על האקלים הפוליטי הנוכחי.

⁵¹New York State Archives - Student Research Awards

תחרות זו נערכת בכל שנה מטעם ארכיון מדינת ניו יורק (New York State Archives), במטרה לקדם מצוינות במחקר היסטורי. בפרט, התוכנית נועדה לעודד תלמידים לחקור את המגוון העשיר של מסמכים היסטוריים ששמורים במדינה. התחרות פתוחה לכלל התלמידים בכיתות ד'-י"ב, ומחולקים במסגרתה שלושה פרסים: פרס לתלמידי כיתות ד'-ה', פרס לתלמידי כיתות ו'-ח' ופרס לתלמידי כיתות ט'-י"ב. לזוכים בתחרות מוענקים תעודות וכן פרס כספי.

העבודות המוגשות לתחרות צריכות להתייחס לשאלת מחקר היסטורית. מומלץ לבחור בנושא שקשור להיסטוריה של מדינת ניו יורק, אך כל נושא היסטורי מתקבל. כמה דוגמאות לנושאים מתאימים הם: מה היה תפקידה של ניו יורק בקביעת תוצאותיה של מלחמת האזרחים; כיצד השפיעה חפירת תעלת אירי על הכלכלה של קהילות מקומיות; למה אנשים מפרים את החוק? העבודה יכולה להיות בפורמט של מסמך כתוב, מצגת, אתר אינטרנט, סרט דוקומנטרי, תערוכה, מיצג וכו'. כמו כן, מתקבלות הגשות מטעם תלמידים יחידים או קבוצות. ההגשה נעשית ע"י מורה, שמסייע לתלמידים בהכנת העבודה, אך העבודה כולה צריכה להיעשות על ידי התלמידים בעצמם. עיקר העבודה צריך להסתמך על שימוש במסמכים היסטוריים, והיא צריכה לכלול ביבליוגרפיה מלאה.

⁵¹ מקורות: <https://www.nysarchivestrust.org/education/nys-archives-student-research-awards>
<https://www.nfcss.org/nys-archives-research-project.html>

הלימודים באיטליה כוללים את בית הספר היסודי בכיתות א'-ה', חטיבת הביניים בכיתות ו'-ח' ובית הספר התיכון בכיתות ט'-י"ג. חל חינוך חובה עד גיל 16. בסוף כיתה ח' התלמידים נבחנים בבחינות היציאה מחטיבת הביניים. בתיכון (גילאים 16-19), התלמידים לומדים בבית ספר מקצועי או לחילופין ב- Liceo (מילולית "בית ספר תיכון") או במוסד טכני, כאשר השניים האחרונים מובילים לבחינות היציאה מהתיכון (Esame di Stato) וללימודים גבוהים. בכל הנוגע ללימודי הרוח, המאפיינים הייחודיים לאיטליה כוללים לימודי חובה בפילוסופיה לכל תלמידי התיכון, קיומם של בתי ספר תיכון ייעודיים למקצועות רוח, וקיומן של מספר תחרויות לאומיות במקצועות הרוח כחלק מתוכנית לקידום מצוינות בתיכון.

לימודי הרוח בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים

באיטליה, בית הספר היסודי וחטיבת הביניים (כיתות א'-ח') ביחד מוגדרים כ"מחזור הלימודים הראשון" (Primo Ciclo), בניגוד לבית הספר התיכון, שמהווה את מחזור הלימודים השני. המקצועות הנלמדים בבית הספר היסודי⁵³ ובחטיבת הביניים⁵⁴ הם: (1) איטלקית; (2) אנגלית; (3) היסטוריה; (4) גיאוגרפיה; (5) מתמטיקה; (6) מדעים; (7) מוזיקה; (8) אמנות; (9) חינוך גופני; (10) טכנולוגיה; (11) אזרחות. המקצועות הרלוונטיים ביותר במסגרת הסקירה הנוכחית הם איטלקית, היסטוריה, גיאוגרפיה, אזרחות ואמנות.

ביחס לתכנים הנלמדים⁵⁵, כמו בכל המדינות שנסקרו עד כה, לימודי שפת האם מתייחסים לפיתוח יכולות הקריאה, הבנת הנקרא והבעה בעל פה ובכתב, לצד לימודי לשון וספרות. לימודי היסטוריה מתמקדים בעת העתיקה במהלך בית הספר היסודי, בעת החדשה עד המאה ה-20 בכיתות ו'-ז', ובמאה ה-20 בשנה האחרונה של חטיבת הביניים, בכיתה ח'. נושאים אלה נלמדים תוך פיתוח מיומנויות של הפקת מידע ממקורות היסטוריים שונים, ניתוח המידע והצגתו באופנים שונים בעל פה ובכתב. לימודי גיאוגרפיה מתמקדים בפיתוח מיומנויות של התמצאות במרחב באמצעות כלים כמו מפות ומצפן, הפקת מידע גיאוגרפי ממקורות מידע שונים וניתוחו והכרת המאפיינים הפיזיים והאנושיים של סביבות גיאוגרפיות שונות, החל

⁵² מקורות: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/italy_en

https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Italy#Secondary_education

⁵³ מקור: <https://www.miur.gov.it/web/guest/scuola-primaria>

⁵⁴ מקור: <https://www.miur.gov.it/web/guest/scuola-secondaria-di-primo-grado>

⁵⁵ מקור: http://www.indicazioninazionali.it/wp-content/uploads/2018/08/Indicazioni_Annali_Definitivo.pdf

מהסביבה הקרובה, העיר, המדינה, יבשת אירופה והעולם. כמו במדינות אחרות, לימודי אמנות כוללים, לצד עבודה מעשית במדיומים שונים גם היבט עיוני שמתמקד בניתוח ופירוש יצירות אמנות ממגוון סוגים תוך הבנת ההקשר ההיסטורי והתרבותי שבו הן נוצרו והכרת סגנונות אמנותיים מרכזיים ותקופות חשובות בתולדות האמנות. לימודי *אזרחות*⁵⁶ שולבו כמקצוע מובחן בתוכנית הלימודים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים באיטליה החל משנת 2020. הלימודים נעים סביב שלושה צירים מרכזיים: חוק (חוקי בית הספר, המדינה, האיחוד האירופי והחוק הבינלאומי), פיתוח בר-קיימא (שמירה על הסביבה והמשאבים הטבעיים וכמו כן עיצובה של חברה שמבטיחה את כבודם ואת זכויות היסוד של כל בני האדם) ואזרחות דיגיטלית (שימוש מודע ואחראי במדיה דיגיטלית).

בסוף כיתה ח' נערכות *בחינות היציאה מבית הספר היסודי*⁵⁷. אלה כוללות שלוש בחינות בכתב, באיטלקית, מתמטיקה ואנגלית, ובחינה אחת בעל פה. לא קיימת בחינה במקצוע שקשור ללימוד הרוח. לכל אחת מארבע הבחינות משקל שווה בציון הסופי. הציונים בכל מבחן נעים בין 0-10 כאשר ציון עובר הוא 6. בבחינה באיטלקית התלמידים נדרשים להבין ולפרש טקסטים כתובים שונים ולכתוב חיבורים לפי הנחיות נתונות (למשל, כתיבת סיפור או טקסט טיעוני). הבחינה בעל פה⁵⁸ נערכת מול וועדה של מספר בוחנים. לקראת הבחינה, כל תלמיד מכין עבודה שאותה יהיה עליו להגיש לוועדה ושבה יתמקד הריאיון. העבודה יכולה להיות בפורמט של מסמך כתוב, מצגת, מפה, סרט וכדומה. נושא העבודה נבחר על ידי התלמיד באישור של מורה, ויכול להיות נושא שקשור לתוכנית הלימודים או כל נושא אחר, כגון תחום עניין אישי של התלמיד, מוזיקאי אהוב וכדומה. בבחינה עצמה התלמיד נדרש להציג את העבודה שלו בפני הוועדה, ששאלת שאלות נוספות לגבי תוכן העבודה ותהליך הכנתה. נוסף על כך, הריאיון כולל גם שאלות המתייחסות לתכנים שנלמדו במהלך כיתה ח', כאשר הדגש הוא על בחינת יכולתו של התלמיד לנסח טיעונים ולנמקם, לעשות קישורים בין נושאים שונים ולהדגים חשיבה ביקורתית.

לימודי הרוח בתיכון

באיטליה קיימים שלושה סוגים של תיכונים: תיכון מקצועי, שבוגריו בדרך כלל אינם ממשיכים ללימודים גבוהים, תיכון (Liceo) ותיכון טכני. הייחוד בשיטה האיטלקית הוא שקיימים תיכונים ותיכונים טכניים

⁵⁶ מקורות: https://www.istruzione.it/educazione_civica

https://www.istruzione.it/educazione_civica/allegati/Linee_guida_educazione_civica_dopoCSPI.pdf

⁵⁷ מקור: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/assessment-general-lower-secondary-education-18_en

⁵⁸ מקור: <https://www.studenti.it/prova-orale-consigli.html>

מסוגים שונים, שכל אחד מהם מתמקד בלימודים בתחום מסוים, כולל תחומים ששייכים ללימודי הרוח⁵⁹. לדוגמה קיים **תיכון קלאסי** שהדגש בו הוא על לימודי לטינית ויוונית עתיקה וכן **תיכון הומני** (Liceo Scienze Umane) שמתמקד בלימודי פסיכולוגיה, סוציולוגיה וחינוך. הכניסה לבתי הספר השונים היא תחרותית ומצריכה עמידה בדרישות הקבלה של המוסד. ככלל, מדובר במוסדות נפרדים, אך ישנם בתי ספר שמשלבים בתוכם כמה מסלולי לימודים במקביל.

ישנה תוכנית לימודים משותפת של מקצועות יסוד שנלמדים בכל סוגי התיכונים, שאליהם מצטרפים מקצועות ייחודיים לפי סוג התיכון (ר' פירוט בהמשך). מקצועות הבסיס שנלמדים בכל התיכונים הם (1) איטלקית וספרות, (2) היסטוריה וגיאוגרפיה, (3) פילוסופיה, (4) מתמטיקה, (5) פיזיקה, (6) ביולוגיה, (7) כימיה, (8) שפה זרה, (9) חינוך גופני. שימו לב שהיסטוריה, גיאוגרפיה וכן פילוסופיה נלמדים בכל סוגי התיכונים, כולל כאלה שאינם מתמקדים בלימודי רוח.

בסיום השנה החמישית בתיכון נערכות בחינות הסיום (Esami di Stato)⁶⁰, שכוללות בחינה באיטלקית, בחינה במקצוע שנקבע לפי סוג התיכון ובחינה בעל פה. הציון הסופי נקבע באמצעות שקלול ציוני התלמיד במהלך שלוש השנים האחרונות של התיכון (60% מהציון הסופי) וציוניו בשלוש בחינות הסיום (20% מהציון הסופי לכל בחינה). הבחינות באיטלקית ובמקצוע הנוסף הן בחינות בכתב שמשלבות קריאה של טקסטים, כתיבת תשובות לשאלות וכתיבת חיבורים. הבחינה בעל פה נערכת בפורמט דומה לבחינה בעל פה בסיום חטיבת הביניים, כאשר התלמיד נדרש להציג עבודה שהכין ולענות לשאלות הוועדה בנוגע לעבודה ובנוגע ללימודיו בתיכון בכלל.

בסך הכל, קיימים באיטליה שישה סוגי תיכונים (Licei) ושני סוגים של תיכונים טכניים (בנוסף לתיכונים המקצועיים):

- תיכון קלאסי (Liceo Classico)
- תיכון מדעי (Liceo Scientifico)
- תיכון הומני (Liceo della scienze umane)

⁵⁹ מקור: <https://www.miur.gov.it/web/guest/scuola-secondaria-di-secondo-grado>
⁶⁰ מקורות: https://en.wikipedia.org/wiki/Secondary_education_in_Italy#Terminal_examination
https://www.istruzione.it/esame_di_stato/index.shtml

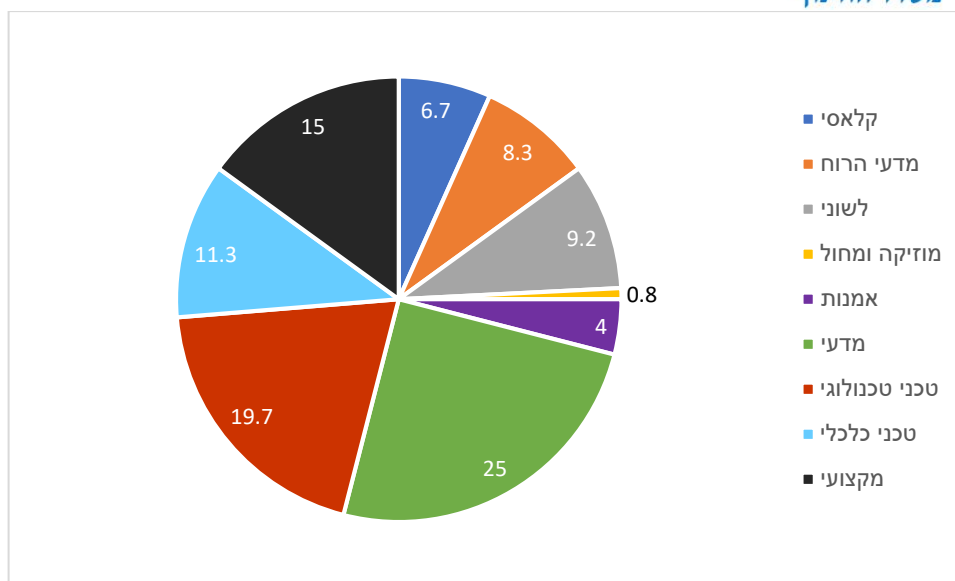
משרד החינוך

- תיכון לשוני (Liceo Linguistico)
- תיכון אמנותי (Liceo Artistico)
- תיכון למוזיקה ומחול (Liceo Musicale e Coreutico)
- תיכון טכני כלכלי (Istituto Tecnico Economico)
- תיכון טכני טכנולוגי (Istituto Tecnico Tecnologico)

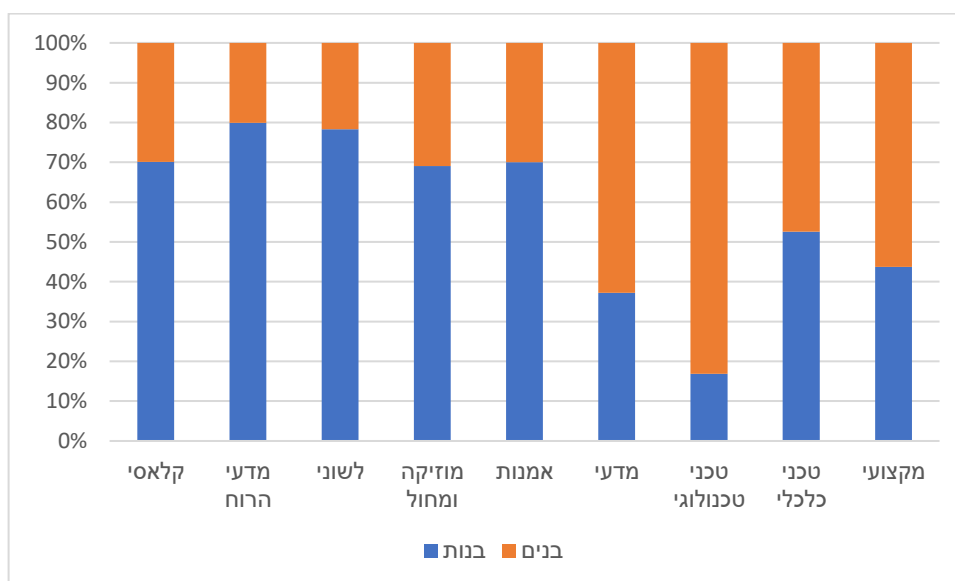
תרשים 1 מציג את שיעור הנרשמים ללימודים בסוגי התיכונים השונים בשנת הלימודים 2019-2020.⁶¹ מהנתונים בתרשים ניתן לראות שהנרשמים לתיכונים השייכים בצורה המובהקת ביותר למדעי הרוח – תיכונים קלאסיים ותיכונים הומניים – מהווים 15% מכלל הנרשמים. זאת בעוד ששיעור הנרשמים לתיכונים המדעיים-טכנולוגיים המובהקים – תיכונים מדעיים ותיכונים טכניים טכנולוגיים – גדול פי שלושה ועומד על קרוב ל-45%. יחד עם זאת, יש לציין את התיכונים הטכניים כלכליים והתיכונים הלשוניים, שגם לתוכניות הלימודים בהם יש זיקה לא מבוטלת ללימודי הרוח (ר' פרטים בהמשך). שיעור הנרשמים לשני סוגי התיכונים הללו ביחד עומד על כ-20%. תרשים 2 משווה את שיעור הבנים והבנות מקרב הנרשמים לכל אחד מסוגי התיכונים בשנת הלימודים 2019-2020.⁶¹ ניתן לראות ששיעור הבנות גבוה בהרבה משיעור הבנים בתיכונים הקלאסיים, ההומניים, הלשוניים והאמנותיים, בעוד שבתיכונים המדעיים והטכנולוגיים שיעור הבנים גבוה יותר. בתיכונים הטכניים כלכליים שיעור הבנים והבנות מקרב הנרשמים שווה בערך.

⁶¹ מקור:

<https://www.miur.gov.it/documents/20182/2155736/Le+iscrizioni+al+primo+anno+dei+percorsi+di+istruzione+e+formazione.pdf/38d3ba49-1d5d-fda5-c282-3efec2f1695d?version=1.1&t=1561644835282>

תרשים 1: התפלגות הנרשמים ללימודים בסוגי התיכונים השונים באיטליה בשנת הלימודים 2019-2020⁶¹

תרשים 2: שיעורי הבנים והבנות מקרב הנרשמים ללימודים בסוגי התיכונים השונים באיטליה בשנת הלימודים 2019-2020⁶¹

סוגי התיכונים הרלוונטיים ביותר במסגרת הסקירה הנוכחית הם התיכון ההומני והתיכון הקלאסי ובמידה פחותה התיכון הלשוני והתיכון הטכני כלכלי. תוכנית הלימודים בתיכון ההומני (Liceo della Scienze)

Umane)⁶² נועדה להכשיר את התלמידים ללימודים גבוהים בתחומים הקשורים לחקר האדם, החברה והתרבות. כמו כן, בתיכון זה לומדים תלמידים ששואפים לקריירה בחינוך. בנוסף למקצועות הבסיסיים שנלמדים בכל התיכונים, תוכנית הלימודים בתיכון למדעי הרוח כוללת את המקצועות הבאים:

- מדעי הרוח/ מדעי האדם- פסיכולוגיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה וחינוך (בהיקף 4 שעות שבועיות בכיתות ט'-י' ו- 5 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- משפט וכלכלה (2 ש"ש בכיתות ט'-י' בלבד)
- שפה ותרבות לטינית (3 ש"ש בכיתות ט'-י' ו- 2 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- תולדות האמנות (2 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- פילוסופיה בהיקף מורחב (3 ש"ש לעומת 2 ש"ש ברוב בתי הספר)

כמו כן, קיים במסגרת התיכון ההומני מסלול לימודים נפרד בדגש כלכלי-חברתי. מסלול זה כולל לימודי כלכלה ופוליטיקה בהיקף מורחב (על חשבון מקצועות הרוח האחרים) ובנוסף, לימודי לטינית מוחלפים בלימודי שפה זרה מודרנית נוספת.

התיכון הקלאסי⁶³ מתמקד בלימודי הרוח בדגש מיוחד על לימודי השפות והתרבויות הקלאסיות של יוון ורומא. התיכון הקלאסי נחשב למוסד אליטיסטי שלומדים בו תלמידים מצטיינים והקבלה אליו קשה במיוחד. יחד עם זאת, עם השנים הביקוש ללימודים בתיכון קלאסי ירד בצורה חדה, וכיום ישנו דיון ציבורי לגבי עצם נחיצותו של תיכון מסוג זה. תוכנית הלימודים הייחודית לבית ספר זה כוללת את המקצועות הבאים:

- לטינית (5 ש"ש בכיתות ט'-י' ו- 4 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- יוונית עתיקה (4 ש"ש בכיתות ט'-י' ו- 3 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- תולדות האמנות (2 ש"ש בכיתות י"א-י"ג)
- פילוסופיה בהיקף מורחב (3 ש"ש לעומת 2 ש"ש ברוב בתי הספר)

⁶² מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/liceo-scienze-umane>
https://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/licei2010/indicazioni_nuovo_impaginato/_Liceo%20delle%20scienze%20umane.pdf

⁶³ מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/liceo-classico>
https://en.wikipedia.org/wiki/Liceo_classico
<http://www.ilmacaone.it/wp-content/uploads/2012/10/per-non-perdere-orientamento.pdf>

- היסטוריה בהיקף מורחב (3 ש"ש לעומת 2 ש"ש ברוב בתי הספר)

התיכון הלשוני⁶⁴ מתמקד בלמידה של מספר שפות ותרבויות זרות. תוכנית הלימודים הייחודית לתיכון זה כוללת:

- שפה ותרבות זרה א' (3-4 ש"ש)
- שפה ותרבות זרה ב' (3-4 ש"ש)
- שפה ותרבות זרה ג' (3-4 ש"ש)
- תולדות האמנות (2 ש"ש בכיתות י"א-י"ג בלבד)

התיכון הטכני כלכלי⁶⁵ נועד להכשיר את התלמידים ללימודים גבוהים ולקריירה בכלכלה, עסקים, ניהול, ביטוח ותיירות. לא נמצאו נתונים לגבי מדויקים לגבי המקצועות בתוכנית הלימודים, אך אלה כוללים לימודי כלכלה, משפט, חשבונאות, מדעי המדינה, ניהול ושיווק. כמו כן, מרבית התלמידים משלימים תקופת התמחות בת חצי שנה בחברה או עמותה במהלך שנת הלימודים האחרונה בתיכון.

תחרויות לאומיות במקצועות הרוח

משרד החינוך האיטלקי מפעיל תוכנית לקידום מצוינות, שבמסגרתה נערכות מידי שנה שורה של תחרויות לאומיות, או "אולימפיאדות", במגוון רחב של תחומי לימוד⁶⁶. התחרויות פתוחות לתלמידי כל סוגי התיכונים. בין היתר, נערכות תחרויות במתמטיקה, איטלקית, פיזיקה, מוזיקה ועוד. התחרויות הרלוונטיות ביותר במסגרת הסקירה הנוכחית הן "אולימפיאדת הפילוסופיה", "אולימפיאדת המורשת", "אולימפיאדת השפות והתרבויות הקלאסיות" ותחרות בשם Romanae Disputationes.

⁶⁴ מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/liceo-linguistico>

https://en.wikipedia.org/wiki/Liceo_linguistico

<http://www.ilmacaone.it/wp-content/uploads/2012/10/per-non-perdere-orientamento.pdf>

⁶⁵ מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/istituti-tecnici>

https://en.wikipedia.org/wiki/Istituto_tecnico_economico

<http://www.ilmacaone.it/wp-content/uploads/2012/10/per-non-perdere-orientamento.pdf>

⁶⁶ מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/tematiche-e-servizi/scuola/eccellenze>

<https://www.miur.gov.it/web/guest/tematiche-e-servizi/scuola/eccellenze/valorizzazione-delle-eccellenze/competizioni>

תחרות זו, המכונה גם "Phylolympia", מאורגנת על ידי משרד החינוך בשיתוף האגודה הפילוסופית האיטלקית. התחרות פתוחה למשתתפים בכיתות ט'-י"ג, והיא כוללת שני מסלולים: מסלול באיטלקית ומסלול בשפה זרה. כל משתתף בוחר באיזה מבין המסלולים להתחרות. לתחרות שלושה שלבים - שלב בית ספרי, מחוזי ולאומי. בכל שלב, המתחרים נדרשים לכתוב חיבור פילוסופי בפרק זמן של ארבע שעות, בתגובה לטקסט פילוסופי קצר שמוצג להם. כל תלמיד יכול לבחור להגיב לאחד מבין ארבע טקסטים אפשריים מתחומים פילוסופיים שונים: תיאוריה, פוליטיקה, אתיקה ואסתטיקה. החיבור נבחן בהיבטים של זיקה לנושא, הבנה של הבעיה, הרלוונטיות של הטענות והמקוריות של התוכן ואופן הצגתו. בשלב הראשון, הבית ספרי, החיבורים נשפטים ע"י וועדה בית ספרית, שבחרת שני תלמידים מכל מסלול שמתקדמים לתחרות המחוזית. בשלב השני, וועדה מחוזית בוחרת גם כן שני תלמידים מכל מסלול שמתקדמים לגמר. בשנים רגילות, הגמר נערך ברומא, כאשר הוצאות הנסיעה והלינה של המשתתפים משולמות ע"י מארגני התחרות. בסיום התחרות, שלושת המקומות הראשונים בכל מסלול זוכים בפרס כספי שגובהו נקבע ע"י משרד החינוך מדי שנה.

אולימפיאדת המורשת⁶⁸

תחרות זו עוסקת בתולדות האמנות ומאורגנת על ידי משרד החינוך בשיתוף הארגון הלאומי של המורים לאמנות (ANISA). בתחרות משתתפות קבוצות בנות שלושה תלמידים מכל שכבות התיכון. כל בית ספר יכול לשלוח קבוצה אחת לתחרות, שנבחרת על ידי צוות בית הספר. ראשית נערך שלב מחוזי. בשלב זה מוצג נושא מסוים, וכל קבוצה נדרשת להכין ולהעביר לוועדה השופטים המחוזית מצגת בת 20 שקופיות או סרט באורך 8-10 דקות שמתייחסים לנושא. לדוגמה, השנה נבחר הנושא "רפאל וחבריו", לציון 500 שנה למותו של רפאל. בגמר התחרות משתתפות 12 קבוצות. שבוע אחד לפני הגמר נערכת הגרלה שבה כל קבוצה מקבלת את הנושא שאליו תצטרך להתייחס. במשך השבוע, כל קבוצה מכינה הרצאה באורך 15 דקות המלווה בתמונות, שאותה היא מציגה בפני יתר הקבוצות וחבר השופטים באירוע הגמר עצמו. לא נמצא מידע לגבי

⁶⁷ מקורות: <http://www.philolympia.org/pdf/2021/allegato-1.pdf>

[/http://www.philolympia.org](http://www.philolympia.org)

⁶⁸ מקורות: <http://www.anisa.it/wp-content/uploads/2019/10/Olimpiadi-del-Patrimonio-2020-con-allegati-ultimo.docx>

[/http://www.anisa.it/argomenti/olimpiadi](http://www.anisa.it/argomenti/olimpiadi)

הפרסים המוענקים לזוכים. אולם, מידי שנה נבחר תלמיד אחד מבין המשתתפים בגמר שזוכה במלגה בסך 1000€ לצורך לימודים אוניברסיטאיים בתולדות האמנות או תחומים קרובים.

אולימפיאדת השפות והתרבויות הקלאסיות⁶⁹

תחרות זו מיועדת לתלמידי כיתות י"א-י"ג. כל בית ספר יכול לשלוח לתחרות עד ארבעה תלמידים, שנבחרים על ידי צוות בית הספר. כל תלמיד בוחר באחד משני מסלולי התחרות: לטינית או יוונית עתיקה. הן בשלב המחוזי והן בגמר הלאומי, התחרות נערכת בפורמט של מבחן בכתב שאורכו ארבע שעות. בפרק זמן זה על התלמידים לתרגם יצירת שירה או פרוזה בלטינית/ יוונית עתיקה כן לכתוב חיבור ביקורתי על הטקסט שתרגמו. העבודות נשפטות על ידי וועדה מחוזית/ לאומית לפי שלב התחרות. בגמר משתתפים מאה תלמידים בסך הכל, והתלמידים בשלושת המקומות הראשונים בכל מסלול זוכים בפרס כספי שגובהו נקבע ע"י משרד החינוך מידי שנה.

⁷⁰Romanae Disputationes

זוהי תחרות פילוסופית קבוצתית, שמאורגנת על ידי "ארגון האהבה לידע" APIS בשיתוף משרד החינוך. התחרות נערכת מידי שנה, כאשר בכל שנה נבחר נושא שבו עוסקת התחרות. לדוגמה, ב- 2021 הנושא הוא "רגשות וקשרים: צורות הקהילה". ב- 2020 הנושא היה "שפה ועולם: כוחה של המילה". בראשית שנת הלימודים נערך כנס פתיחה שכולל הרצאה מאת אקדמאי בנושא השנתי. בהמשך, כל אחת מהקבוצות המשתתפות בתחרות עובדת במשך מספר חודשים בליווי מורה על הכנת תוצר שמתייחס לנושא השנתי. התוצר יכול להיות מסמך כתוב בן 30,000 תווים לכל היותר (שאותו יכולות להגיש קבוצות בנות 2-5 תלמידים), או לחילופין, סרטון באורך 10 דקות לכל היותר (שאותו יכולות להגיש קבוצות בנות שני תלמידים ומעלה, עד לכיתה שלמה). התחרות נערכת בשתי קבוצות גיל בנפרד: תלמידי כיתות י"א-י"ב ותלמידי י"ג. התוצרים מוגשים לוועדה, שבחרת את הזוכים. במהלך תקופה זו נערכים מפגשים נוספים עם אקדמאים ופילוסופים. לבסוף, נערך כנס מסכם, שכולל הרצאות, תחרויות דיבייט וטקס הענקת הפרסים לזוכים. תחרות הדיבייט נערכת גם היא בשתי קבוצות הגיל בנפרד. הקבוצות מתווכחות על נושאים שנגזרים מהנושא השנתי. הנושאים מוצגים מראש כך שהקבוצות יכולות להתכונן לקראת הדיבייט. למשל, השנה ישנם נושאים כגון "האדם אנוכי מטבעו- נכון או לא נכון" ו"כשאדם מתאהב החופש שלו מצטמצם- נכון או

⁶⁹ מקורות: <https://www.miur.gov.it/web/guest/olimpiadi-nazionali-delle-lingue-e-civilta-classiche>

<https://www.olimpiadiclassiche.it/site/regolamento2021.php>

⁷⁰ מקור: <http://romanaedisputationes.com/rd2021/>

לא נכון". בסיום התחרות מוענקים פרסים בשש קטגוריות: פרס לחיבור הכתוב הזוכה בקבוצת הגיל הצעירה ובקבוצת הגיל הבוגרת, פרס לסרטון הוידאו הזוכה בכל אחת מקבוצות הגיל, ופרס לזוכים בתחרות הדיבייט בכל אחת מקבוצות הגיל. הפרס בתחרות הדיבייט הוא ספרים בשווי 250€⁷¹, והפרסים ביתר הקטגוריות הם ספרים בשווי 500€. השנה (2021) השתתפו בכנס הפתיחה 6300 תלמידים מרחבי המדינה ו-160 קבוצות השתתפו בתחרויות בקטגוריות השונות⁷¹.

דיון

הסקירה הנוכחית בחנה את תוכניות הלימודים במקצועות הקשורים למדעי הרוח בארבע מדינות: צרפת, סינגפור, מדינות ניו יורק בארה"ב ואיטליה. בכל ארבע המדינות, לימודי הרוח זוכים להתייחסות מיוחדת בתוכנית הלימודים ונעשים מאמצעים לעידוד הלימודים במקצועות אלה.

ראשית, ניתן להצביע על המאפיינים הייחודיים לכל אחת מהמדינות. בצרפת, עיקר הייחוד הוא הדגש שמושם על לימודי פילוסופיה בתיכון, מקצוע שבדרך כלל אינו נלמד במסגרת בית הספר. בפרט, בחינת הבגרות בפילוסופיה נתפסת כמוסד בעל חשיבות לאומית. היא נחשבת לבחינה קשה ומאיימת במיוחד ומהווה מושא לעיסוק ציבורי ותקשורתי. נוסף על כך, ניתן להצביע על דגש שמושם על לימודי תולדות האמנות בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים. גם באיטליה ישנם לימודי חובה בפילוסופיה בתיכון. אולם, עיקר הייחוד במדינה זו הוא שהלימודים בתיכון נעשים במוסדות נפרדים, שכל אחד מהם מוקדש ללימודים בתחום מסוים. במסגרת זו, קיימים תיכונים ייעודיים לתחומים ששייכים למדעי הרוח, ובראשם התיכון הקלאסי, שמתמקד בלימודי התרבויות והשפות הקלאסיות של יוון העתיקה ורומא והתיכון ההומני, שמתמקד בלימודי מדעי הרוח או "מדעי האדם" ובכלל זה פסיכולוגיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה וחינוך. בסינגפור נעשים מאמצים לעידוד מצוינות בלימודי הרוח באמצעות הפעלת תוכניות מיוחדות לתלמידים מצטיינים. תוכניות אלו, ובראשן ה- Humanities Scholarship and Programme, נהנות מיוקרה ונחשבות למאתגרות ואיכותיות במיוחד. במדינת ניו יורק, נעשים בשנים האחרונות מאמצים גדולים לקידום לימודי האזרחות, אשר נתפסים כהכרחיים לקידום תודעה אזרחית ועידוד השתתפות אזרחית פעילה ואחראית בקרב התלמידים.

מעבר למאפיינים הייחודיים לכל מדינה, ניתן לזהות גם מגמות משותפות. ראשית, אפשר לבצע הבחנה זהירה בין ניו יורק וסינגפור מצד אחד, שנראה שבהן ההתייחסות ללימודי הרוח נעשית מנקודת מבט

⁷¹ מקור: <http://romanaedisputaciones.com/rd2021-comunicato-stampa>

יישומית יותר, לבין צרפת ואיטליה מצד שני, שבהן ישנו עיסוק אקדמי "טהור" יותר במקצועות הרוח. זוהי כמובן אינה הבחנה מוחלטת, וניתן למצוא מרכיבים של עיסוק תיאורטי ויישומי במקצועות הרוח בכל אחת מארבע המדינות, אך בכל זאת אפשר לזהות נטייה מסוימת. כך למשל, עיקר הדגש בניו יורק הוא על לימודי אזרחות, שכוללים את חוקי המדינה, מבנה הממשל, הזכויות והחובות של אזרחי ארה"ב, ערוצים להשתתפות אזרחית וכדומה. העיסוק בנושאים אלה אינו נעשה לשם עצמו, בתור למידה עיונית גרידא, אלא הוא יישומי בעיקרו, ונועד על מנת לפתח את התודעה האזרחית של התלמידים ולעודדם להשתתפות פעילה בחיים הציבוריים ובפוליטיקה. בדומה, סינגפור עושה מאמצים לקידום תלמידים מצטיינים בלימודי הרוח, כאשר המטרה היא פיתוח מנהיגים שיוכלו לנצל את כישוריהם בתחומי הרוח באופן יישומי למען הקהילה והמדינה. ביטויים מובהקים לכך הם מפגשים בין תלמידי מצטיינים במקצועות הרוח לבעלי תפקידים ביצועיים בכירים במדינה ובתחרות Future Thinking Challenge, שתוארה לעיל. כלומר, לימודים בתחומי הרוח לא נתפסים כמסלול שמוביל להסתגרות במגדל השן האקדמי, אלא להפך, כמסלול שמכשיר ללקיחת עמדה של השפעה והובלה. במידה מסוימת של זהירות, ניתן להציב מול שתי אלה את צרפת ואיטליה האירופיות, שבהן מושם דגש רב יותר על לימוד מקצועות רוח "טהורים", ובפרט פילוסופיה ותולדות האמנות, כהמשך למסורת לאומית-אירופית (אירופה כערש הפילוסופיה והאמנות) ומנקודת מבט יותר אקדמית-תיאורטית ופחות יישומית. בצרפת למשל, בחינת הבגרות הידועה בפילוסופיה דורשת מהתלמידים דיון תיאורטי בסוגיות פילוסופיות טהורות, ללא כל דרישה מפורשת ליצור חיבור לחיים העכשוויים או מאמץ לכוון ליישום של החשיבה הפילוסופית לפתרון של בעיות קונקרטיות. באיטליה, התיכון הקלאסי, שמתעקש על התעמקות בשפות ותרבויות מתות, נתפס על ידי אחדים כמייצג מובהק של ניתוק ואליטיזם אקדמי. מנגד, ניתן לראות במוסד זה, ובמגמה הרחבה יותר שהוא מייצג, את שומר הגחלת של לימודי הרוח הטהורים, ומשמרם של אוצרות ידע וצורות חשיבה שכיום הולכים ומאבדים ממעמדם.

מגמה משותפת נוספת שניתן לזהות היא שימוש בדרכי הוראה והערכה חלופיות. כל המדינות משלבות בצורה כזו או אחרת למידה והערכה באופנים שנבדלים מהמודל המסורתי של הרצאה פרונטלית ומבחן בכתב. את בכל מקצועות הלימוד ובפרט במקצועות הרוח. למשל, בצרפת ובאיטליה משולבים בבחינות עתירות-סיכון מבחנים בעל פה, שבמסגרתם התלמידים נדרשים להציג פרויקט שהכינו ולהשיב לשאלות הבוחנים. בסינגפור ישנו דגש על לימוד מבוסס-חקר, שמתבסס על חקר פעיל ועצמאי של התלמידים. הדגש על צורת לימוד זו הוא חוצה-קוריקולום אך בא לידי ביטוי במיוחד במקצועות הרוח ובפרט בגיאוגרפיה. כמו כן, השלמת עבודות מחקר והצגתן נדרשת מהתלמידים כחלק ממבחני היציאה מהתיכון. בניו יורק,

לימודי האזרחות מערבים התנסויות מעשיות מסוגים שונים. לדוגמה, לצורך קבלת "אות המוכנות האזרחית" בתיכון נדרשת לא רק השלמה של קורסים עיוניים אלא גם השתתפות בפעילויות מעשיות. במסגרת פרויקט Capstone באזרחות, נדרש מהתלמידים לנקוט צעדים מעשיים לטובת סוגיה אזרחית משמעותית.

לבסוף, ישנה מגמה של שימוש בתחרויות ותוכניות מצטיינים תחרותיות כאמצעי לעידוד הלימודים והמציאות במקצועות הרוח. באיטליה, משרד החינוך מפעיל תוכנית לקידום מציאות שבמסגרתה נערכות "אולימפיאדות" לאומיות במגוון רחב של מקצועות. במסגרת זו נערכות תחרויות לאומיות במקצועות הרוח, ובפרט בפילוסופיה, תולדות האמנות ולימודים קלאסיים. בניו יורק ניתן להצביע על התוכנית United States Senate Youth Program שבמסגרתה תלמידים מצטיינים ומובילים נוסעים לשבוע לימודי בווינגטון הבירה וכן על תחרות New York State Archives Student Research Awards שנועדה לעודד מציאות במחקר היסטורי. גם בסינגפור מופעלות מספר תוכניות תחרותיות, כגון ה- Geography Challenge שמארגן על ידי האוניברסיטה הלאומית של סינגפור, והזוכים בו משתתפים בתוכנית לימודים מיוחדת ויוקרתית בגיאוגרפיה. בחלק מהתחרויות מוענקים פרסים כספיים, לעיתים בצורת מלגות ללימודים גבוהים במקצועות הרוח.

לסיכום, הסקירה הנוכחית התמקדה בארבע מדינות שבהן תוכנית הלימודים כוללת התייחסות מיוחדת ללימודי מקצועות הרוח. בכל אחת מהמדינות ישנם דגשים ייחודיים לה, אך ניתן להצביע גם על מגמות משותפות, ובראשן השימוש בדרכי הוראה והערכה חלופיות וכן שימוש בפעילויות תחרותיות כאמצעי לעידוד מציאות במקצועות הרוח.

מקורות

Barnes, J., & Scoffham, S. (2017). The humanities in English primary schools: Struggling to survive. *Education 3-13*, 45(3), 298-308.

Britannica. (2020). *Humanities*. <https://www.britannica.com/topic/humanities>

Catling, S. (2017). High quality in primary humanities: Insights from the UK's school inspectorates. *Education 3-13*, 45(3), 354–364.

Dalton, M. (2016). *Stronger together: The reality of humanities curriculum in a STEM focused era* [Honors Thesis, Eastern Kentucky University].

https://encompass.eku.edu/honors_theses/395

Eaude, T. (2017). Humanities in the primary school – philosophical considerations. *Education 3-13*, 45(3), 343-353.

Eaude, T., Butt, G., Catling, S., & Vass, P. (2017). The future of the humanities in primary schools – reflections in troubled times. *Education 3-13*, 45(3), 386-395.

Eaude, T., & Catling, S. (2019). The role of the humanities in a balanced and broadly based primary curriculum. *Impact: Journal of the Chartered College of Teaching*, 6.

<https://impact.chartered.college/article/the-role-of-the-humanities-balanced-primary-curriculum>

Nuffield Review of 14-19 Education. (2008). *14-19 Curriculum: The humanities*. Retrieved from <https://www.nuffieldfoundation.org/project/nuffield-review-of-14-19-education-and-training>

OECD. (2018). *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en>

Reiter, C. M. (2017). *21st century education: The importance of the humanities in primary education in the age of STEM* [Senior Thesis and Capstone Project, Dominican University of California]. <https://scholar.dominican.edu/senior-theses/65>